

Handläggning av ärenden gällande övergrepp mot barn

Handbok

Utvecklingscentrum Göteborg
Mars 2012
Uppdaterad februari 2016

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Barnkonventionen och barns rättigheter	6
2.1	Grundprinciper.....	6
2.2	Barnkonventionen.....	7
3	Samverkan	9
3.1	Målet och formerna för samverkan	9
3.2	De gemensamma nationella riktlinjerna.....	9
3.3	Samråd	10
3.4	Barnahus.....	11
3.4.1	Införandet av barnahus i Sverige.....	11
3.4.2	Vikten av åklagarnärvaro vid barnahus	12
4	Anmälningsskyldighet.....	13
4.1	Anmälan till socialnämnden	13
4.2	Anmälan till Socialstyrelsen när barn avlidit	14
5	Förundersökningen.....	16
5.1	Allmänt om förundersökning	16
5.1.1	Inledande av förundersökning.....	16
5.1.2	Förundersökningsledning.....	16
5.1.3	Krav på skyndsamhet	18
5.1.4	Direktiv	18
	Allmänt om direktiv	18
	Generella direktiv	19
5.1.5	Sexualbrott - preskription och lagstiftningsförändringar	20
5.2	Särskild företrädare för barn och målsägandebiträde	20
5.2.1	Lagen om särskild företrädare för barn.....	20
	Grunder för förordnande	20
	Begäran och interimistiskt förordnande	21
	Den särskilda företrädarens ansvar	22
	Underrättelse till vårdnadshavaren efter utredningsåtgärd.....	23
5.2.2	Målsägandebiträde	23
5.3	Förhör med barnet	24
5.3.1	Allmänt om barnförhör	24
5.3.2	Inför förhöret.....	25
	Tolk vid barnförhör	26

5.3.3	Åklagarnärvaro.....	27
5.3.4	Råd angående barnförhör	27
5.3.5	Flera barnförhör	29
5.3.6	Att höra barn under 15 år i rätten	30
5.4	Läkarundersökning och rättsintyg.....	30
5.4.1	Läkarundersökning.....	30
5.4.2	Rättsintyg.....	31
5.5	Skadebilden	33
5.5.1	Skadebilden vid misshandel.....	33
5.5.2	Skadebilden vid sexuella övergrepp	34
5.6	Övrig bevissäkring och aspekter att uppmärksamma.....	34
5.6.1	Stödbevisning.....	34
5.6.2	Hedersproblematik	35
5.6.3	Barn som vittnen.....	36
5.6.4	NCK:s kunskapsbank	37
5.7	Tvångsmedel.....	37
5.7.1	Hämtning till förhör och anhållande.....	37
5.7.2	Husrannsakan och beslag.....	38
5.7.3	Kroppsbesiktning	38
5.8	Sakkunnig.....	38
5.8.1	Allmänt	38
5.8.2	Domstolssakkunnig	40
5.8.3	Partssakkunnig	41
5.8.4	Särskilt om läkare som skrivit rättsintyg.....	41
5.9	Misstänkt och försvaret	42
5.9.1	Offentlig försvarare	42
5.9.2	Rätten till en rättvis rättegång	43
5.9.3	Förhör med misstänkt	44
6	Avslutande av förundersökningen och åtal.....	45
6.1	Förundersökningens avslutande och partsinsyn	45
6.2	Beslut i åtalsfrågan	46
6.2.1	Rubriceringsfrågor.....	46
6.2.2	Medhjälp	47
6.2.3	Försvårande omständigheter	47
6.2.4	Stämningsansökan	47
6.2.5	Bevisvärdering och straffmätning.....	48
7	Några särskilda sekretessfrågor	50
7.1.1	Sekretessbelagda uppgifter	50

7.1.2	Eftergivande av sekretess och vårdnadshavarens roll	50
7.1.3	Stängda dörrar.....	50
8	Checklista över de viktigaste åtgärderna	52
	Bilaga 1	55
	Intressanta överrättsavgöranden – Våldsbrott.....	55
	Bilaga 2.....	56
	Överrättsavgöranden – sexualbrott.....	56
	Bilaga 3.....	59
	Lagtext rörande sexualbrott – tidigare lydelse och gällande lydelse	59
	Övergångsbestämmelse.....	72
	Övergångsbestämmelse.....	72
	Övergångsbestämmelse.....	73
	Övergångsbestämmelse.....	73
	Övergångsbestämmelse.....	74
	Bilaga 4.....	75
	Lathund för beräkning av preskriptionstid vid sexualbrott	75
	Bilaga 5.....	77
	Tips på litteratur om förhör med barn.....	77

1 Inledning

Denna handbok behandlar handläggningen av ärenden rörande olika former av övergrepp mot barn, framförallt avses då brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, BrB.

Brott som riktats mot barn är, särskilt om de skett inom familjen, svåra att utreda. Barn har inte samma möjlighet som vuxna att påtala brott och kan ha svårt att förstå att en handling kan vara brottslig.

Barn som har utsatts för övergrepp av en närstående känner ofta lojalitet med förövaren. Barnet kan också känna rädsla för att inte bli trott och oroa sig för konsekvenserna av att han eller hon berättar om övergreppen. Det kan handla om oro för vad som kan komma att hända den misstänkte/a förövaren eller konsekvenser för övriga familjemedlemmar. De flesta barn vill exempelvis inte att mamma eller pappa ska hamna i fängelse.

Barnets behov av skydd och omvårdnad och intresset av att i brottsutredningen klarlägga vem som har begått brottet kan innebära intressekollisioner. Hur förundersökningen ska kunna genomföras med barnets bästa i fokus och om utredningen kan skadas av att vårdnadshavaren underrättas är också viktiga frågor.

Att utreda brott mot barn ställer krav på särskilda kunskaper. De särskilda bevissvårigheter som uppkommer i dessa ärenden ställer höga krav på förundersökningsledaren. Förundersökningen ska, med bibehållande av objektiviteten, bedrivas på ett effektivt och rättssäkert sätt.

Syftet med denna handbok är att ge vägledning för hur bevisning ska inhämtas och dokumenteras för att svara mot kravet på att vara bred och robust, samtidigt som kravet på rättstrygghet och rättssäkerhet tillgodoses. Handboken ska kunna användas som uppslagsbok i det operativa arbetet.

Som bilagor till handboken har lagts en förteckning över intressanta överrättsavgöranden och en lista med litteraturtips i ämnet förhör med barn, en sammanställning över nu gällande och tidigare lagtext beträffande sexualbrott samt en lathund för beräkning av preskriptionstidpunkt beträffande sexualbrott.

2 Barnkonventionen och barns rättigheter

2.1 Grundprinciper

En grundprincip vid handläggning av ärenden rörande olika former av övergrepp mot barn är att barn ska skyddas från ytterligare övergrepp, påtryckningar eller repressalier, bli lyssnat på och tillförsäkras rättsskydd av ansvariga myndigheter. Myndigheterna ska samordna sina åtgärder i inledningsskedet för att undvika att man råkar hindra eller försvåra varandras åtgärder, respektera varandras roller och ansvar, medverka till att respektive utredning blir så snabb och skonsam som möjligt för de inblandade samt erbjuda barnet och dess familj nödvändig vård, behandling och stöd.

Barns behov av skydd och omvårdnad och intresset av att utreda brott som misstänks ha begåtts mot barnet innebär intressekonflikter. Vid bedömningen av vilka utredningsåtgärder som ska vidtas och vilket sätt de ska genomföras måste det rättsliga utredningsintresset vägas mot barnets intresse av skydd, omvårdnad och integritet.

Barn har enligt föräldrabalken, FB, rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den eller de som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

I Europakonventionens artikel 6 regleras rätten till en rättvis rättegång och minimirättigheter för den misstänkte. När målsäganden är ett barn kan den misstänktes rätt att förhöra bevispersoner komma i konflikt med barnets bästa. Europadomstolen har i avgöranden där frågan om det har förekommit brott mot artikel 6 slagit fast att en avvägning får göras mellan barnets behov av skydd och den misstänktes rättigheter. Se [RättsPM 2012:5](#), sid. 32 ff.

Artikel 8 i Europakonventionen ger skydd för medborgarnas privat- och familjeliv. Skyddet för den enskildes privat- och familjeliv har tolkats av de organ som övervakar rättigheterna så att den innefattar en skyldighet för staten att, inte bara avhålla sig från ingrepp i privat- och familjelivet, utan också att effektivt skydda mot ingrepp från både statliga myndigheter och enskilda personer. Medborgarnas skydd för privat- och familjelivet innehåller bland annat rätten att ha vårdnaden om sitt barn och rätten att utöva umgänge med barnet. Även en del processuella garantier, så som ett barns rätt att komma till tals i mål som rör barnet, kan utläsas ur artikeln. Skyddet för privat- och familjelivet är inte absolut men det krävs starka skäl för att de nationella myndigheterna ska anses ha legitima skäl att ingripa i medborgarnas

rättigheter. Ett ingrepp i medborgarnas skydd får sålunda endast göras om ingreppet har stöd i lag, tillgodoser ett legitimt syfte och är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.

Enligt Europadomstolens praxis beträffande artikel 8 har barn en rätt att komma till tals och denna rätt har även barn som är väldigt unga. Barnets egen vilja och önsknings ska tillmätas betydelse i stigande takt med ålder och mognad.

Utöver Europakonventionen och Barnkonventionen (se 2.2) regleras barns rättigheter i flera internationella instrument, såsom FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. De mänskliga rättigheterna är universella och gäller både barn och vuxna. Det finns även andra konventioner än barnkonventionen som innehåller bestämmelser som särskilt rör barn, exempelvis i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Europarådets Ministerkommitté antog i november 2010 riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende¹. Syftet är att skydda och främja barns rättigheter vid kontakt med rättsväsendet.

2.2 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, antogs enhälligt av FN:s generalförsamling i november 1989 och ratificerades av Sverige 1990.

Barnkonventionen gäller barn och ungdomar upp till 18 år och är inriktad på individen, det enskilda barnet. Den innehåller fyra grundläggande principer; principen om ickediskriminering (art 2), principen om barnets bästa (art 3), rätten till liv och utveckling (art 6) samt barnets rätt att få komma till tals och bli respekterad (art 12). Dessa fyra artiklar har en självständig betydelse men är också principer som ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar. Barnkonventionen behandlar särskilt rätten till skydd mot övergrepp. I artikel 19 stadgas bl.a. att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga rättsliga och sociala åtgärder för att skydda barn mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, misshandel eller utnyttjande.

Vidare har Sverige, och övriga konventionsstater, åtagit sig att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål ska staterna vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling (art 34). Viktigt i förevarande sammanhang är också att barnets rätt att komma till tals är absolut. Barnet har rätt att komma till tals i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska beaktas i förhållande till barnets mognad och ålder (art 12).

¹ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice, 17 november 2010.

Såväl domstolar och myndigheter som kommuner och landsting ska ta hänsyn till de rättigheter som slås fast i barnkonventionen. Det handlar dels om att beakta barnkonventionens intentioner i olika verksamheters beslut, dels om att tillämpa den lagstiftning som har förändrats i enlighet med barnkonventionens krav. Barnkonventionen ska således vara en ledstjärna i allt lagstiftnings- och myndighetsarbete, som är inriktat på eller har avgörande betydelse för barn.

3 Samverkan

3.1 Målet och formerna för samverkan

Att utreda misstankar om övergrepp mot barn kräver i de allra flesta fall samarbete mellan berörda myndigheter. Undantag kan vara situationer där det inte finns någon relation mellan misstänkt och barnet och det inte är fråga om ett allvarligt brott.

Samverkan förutsätter att varje myndighetsutövare agerar inom sitt ansvars- och kompetensområde och att myndigheternas olika roller är klara och tydliga. Varje myndighet genomför självständigt sina utredningar och ansvarar för sina beslut. För åklagaren måste här, som i andra fall, kravet på objektivitet och opartiskhet vara vägledande.

Samverkan ska präglas av ett konsekvent barnperspektiv – inte verksamhetsperspektiv – och en övergripande målsättning att barnet ska få skydd och stöd från samhället utifrån en helhetssyn. Barnet ska vara informerat om åtgärder som rör henne eller honom och ges tillfälle att uttrycka sina uppfattningar och åsikter i den utsträckning och på det sätt som hans eller hennes mognad medger. Fokus i processen ska vara barnets bästa.

För att få en fungerande samverkan krävs styrning, struktur och samsyn hos samtliga inblandade myndigheter. Samverkan bör alltid omfatta socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin samt hälso- och sjukvård. Därutöver kan samverkan även omfatta andra kompetenser.

Samverkan mellan myndigheter sker ofta i barnahus men det finns även andra samverkansformer i de områden som saknar barnahus.

Samråd är en bra och effektiv modell för att planera och koordinera olika insatser initialt och för att minska risken för att de parallella utredningarna försvårar eller förhindrar för varandra. I mera komplicerade ärenden kan ibland även uppföljande samråd behövas.

Ett annat huvudsyfte för samverkan, både när den sker inom barnahusverksamheten och i andra former, är att barnet inte ska behöva lämna sin berättelse vid flera tillfällen och till flera olika personer i olika miljöer.

3.2 De gemensamma nationella riktlinjerna

I oktober 2008 fick Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen (samverkansmyndigheterna) i uppdrag av regeringen att ta fram gemensamma nationella riktlinjer för samverkan vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för barnahus. Vidare ingick i uppdraget att låta utvärdera verksamheter där

myndigheter samverkar i gemensamma lokaler vid utredningar kring dessa barn, se vidare 3.4.

Syftet med [de gemensamma nationella riktlinjerna och kriterier för barnahus](#) är att säkerställa att samverkan vid utredningar kring barn sker på ett effektivt och rättssäkert sätt, med barnets bästa i fokus. Denna del av uppdraget redovisades under 2009.

De gemensamma nationella riktlinjerna avser samverkan i, såväl barnahus, som på orter där sådana saknas och ska ses som rekommendationer för de samverkande parterna.

Målet för samverkan är att tillförsäkra barn som misstänks vara utsatta för brott rättstrygghet, gott bemötande och stöd samt vid behov omgående kris- och behandlingsinsatser. Barnets bästa ska vara i fokus under processen. Barnet ska informeras om det som berör henne eller honom och ges tillfälle till att uttrycka sin uppfattning och åsikter i den utsträckning och på det sätt som hans eller hennes mognad medger.

Alla verksamheter som omfattas av anmälningsplikten enligt 14 kap. 1 § SoL bör ha tydliga rutiner för anmälan till socialnämnd, se kapitel 4.

Vid samverkan bör det finnas en samordnarfunktion där det framgår vem eller vilka som ansvarar för samordning mellan myndigheterna i ärendena. Samråd bör hållas inför eller i direkt anslutning till polisanmälan. Vid samrådet bör representanter från polis, åklagarmyndighet, socialtjänst och den kompetens inom hälso- och sjukvård som antas behövas delta. Vid samrådet görs en arbetsfördelning och planering av hur myndigheterna ska samordna sina åtgärder i ärendet.

3.3 Samråd

Samverkan kan se något olika ut beroende på de lokala förutsättningarna. I de flesta kommuner finns idag samrådsgrupper i någon form mellan socialtjänst, polis, barnhälsovården samt barn- och ungdomspsykiatri för att underlätta samverkan i dessa ärenden. Samrådsgruppen sammankallas i huvudsak för samordning av insatser, planering och arbetsfördelning i ärenden där en anmälan om brott har gjorts eller kommer att göras i anslutning till samrådet på det sätt som förutsätts i de gemensamma nationella riktlinjerna.

Vid samråd är det viktigt att dokumentation sker. Det bör antecknas uppgifter om tid, plats, närvarande samt om anmälan inte gjorts tidigare, att anmälan överlämnats till polis/åklagare samt kort angående vad som skedde vid samrådet. Uppgifter som bör dokumenteras kan exempelvis vara planering av tidpunkt för barnförhör, vilka som ska närvara och vilken skola/förskola barnet går på.

Samråd kan även hållas i avidentifierade ärenden i särskilda fall där det är oklart om en anmälan ska göras. Åklagaren kan medverka vid sådana samråd

och ge upplysningar om juridiska principer, som exempelvis preskription eller innehållet i en straffbestämmelse. Det är dock inte åklagaren sak att avgöra eller ge råd om anmälan ska göras eller ej.

Det är viktigt att åtgärder under förundersökningen, såsom förhör med barnet, läkarundersökning, tvångsmedel, förhör med misstänkt osv. samordnas med socialtjänstens insatser för barnet och familjen. Samordning ska ske för att skydda barnet från ytterligare övergrepp och påtryckningar samt för att olika berörda myndigheter inte ska hindra eller försvåra varandras utredningar. Genom att samordna de olika myndigheternas insatser ökar möjligheten att både bedriva en framgångsrik förundersökning och att ge barnet och dess familj adekvat hjälp och stöd.

3.4 Barnahus

3.4.1 Införandet av barnahus i Sverige

I Sverige har myndighetssamverkan för barn som misstänks vara utsatta för brott förekommit redan innan barnahusverksamheterna började etableras. Enligt den s.k. Östgotamodellen kallas till ett samråd när ett barn misstänks vara utsatt för våld eller sexuella övergrepp där socialtjänst, polis, åklagare, BUP, barnläkare och/eller gynekolog deltar.

Barnahus i Sverige startade med amerikanska och isländska verksamheter som förebilder. Kriscentrum för barn och ungdomar i Malmö startade i april 2004 och barnhuset i Linköping startade i september 2005. I början av 2012 finns ett stort antal verksamheter i Sverige som kallar sig barnahus.

Tanken bakom barnahus är att barnet ska utredas på ett och samma ställe i barnanpassade lokaler. Bättre samverkan mellan de involverade myndigheterna ska leda till att kvaliteten på förundersökningen och att de psykosociala insatserna för barnet förbättras.

I februari 2005 fick samverkansmyndigheterna (se 3.2) i uppdrag av regeringen att under perioden 2006-2007 medverka till etablering av försöksverksamhet för myndighetssamverkan i gemensamma lokaler för barn som misstänks vara utsatta för brott, s.k. barnahus, och uppdraget slutredovisades i mars 2008².

I det regeringsuppdrag som gavs i oktober 2008 (se 3.2) ingick också att låta utvärdera verksamheter där myndigheter samverkar i gemensamma lokaler vid utredningar kring dessa barn. I juni 2009 fick Brottsoffergruppen vid Juridiska

² Utvärderingsrapporten Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn, RPS, SoS, RMV & ÅM 2008.

institutionen vid Stockholms universitet i uppdrag av samverkansmyndigheterna att genomföra en utvärdering av barnahus, [Barnahusutredningen 2010](#)³. I utvärderingen ingick åtta barnahus.

I utvärderingen dras slutsatsen att en fungerande barnahusverksamhet är bättre än andra barnutredningsformer. Barnet slipper slussas runt till olika institutioner, vilket ökar barnets trygghet och tillit och det förbättrade samarbetet mellan myndigheter ger en bredare kunskapsbas och möjlighet att ur olika aspekter tackla barnets problematik.

3.4.2 Vikten av åklagarnärvaro vid barnahus

I utvärderingen slås även fast att det finns ett tydligt samband mellan åklagarnärvaro på barnahus, såväl vid samråd som vid medhörning, och åtalsfrekvens. Bristande åklagarnärvaro innebär alltså en risk för sämre utredningskvalitet när det gäller brott mot barn. En annan slutsats är att det är viktigt med fasta rutiner, såsom schemalagda samrådstillfällen och att barnförhör bokas in samma dag. Det måste också finnas beredskap för att i mer akuta fall hålla samråd eller ordna barnförhör med kort varsel.

³ Kaldal, Diesen, Beije och Diesen.

4 Anmälningssplikt

4.1 Anmälan till socialnämnden

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör, enligt 14 kap. 1 § 1 st. SoL, anmäla detta till nämnden.

Enligt samma paragrafs andra stycke har bl.a. myndigheter och anställda som arbetar med barn och ungdomar, inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten skyldighet att genast anmäla till socialnämnden, om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Det gäller också läkare, sjuksköterskor och barnmorskor som är egna företagare eller är privat anställda. Alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd ska lämnas till socialnämnden.

Enligt paragrafens tredje stycke gäller anmälningsskyldigheten även de som arbetar inom kommunal eller privat familjerådgivning. Här är dock anmälningsskyldigheten begränsad till sådana fall då barnet utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet.

Den anmälningsskyldighet som nu beskrivits rör alltså anmälan till socialnämnden och inte anmälan till rättsvårdande myndigheter. JO har uttalat att anmälningsskyldigheten är absolut för varje myndighet för sig och det är inte möjligt att hänvisa till att det åligger annan myndighet att göra anmälan⁴. Anmälningsskyldigheten är ett personligt ansvar som i princip inte kan överlåtas till någon annan. Även polis omfattas av denna anmälningsskyldighet. Ett åsidosättande av skyldigheten kan föranleda ansvar för tjänstefel eller disciplinpåföljd.

Anmälningsskyldigheten bryter enligt 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, sekretessen mellan myndigheter. Stöd för att lämna ut uppgifter kan även grundas på generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL.

Misstanke om brott mot ett barn bör, om det är till barnets bästa, skyndsamt polisanmälas (Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:12) om handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga). Socialnämnden har en möjlighet, men inte någon skyldighet, att anmäla misstanke om brott mot barn till polis eller åklagare. Det måste dock med utgångspunkt i nämndens skyldighet att värna om barn ses som en grundprincip att anmälan ska ske. Socialnämnden ska i varje enskilt fall noga

⁴ JO, dnr 1101-2002.

pröva frågan om anmälan ska göras. Vid denna prövning ska barnets bästa beaktas.

I regel görs polisanmälan innan eller samtidigt med att socialtjänstens utredning enligt SoL påbörjas. I vissa fall krävs det dock ett visst övervägande för att bedöma om det finns grund för att polisanmäla. Om polisanmälan görs bör nämnden samråda med polis eller åklagare innan vårdnadshavare underrättas om att socialtjänsten har inlett en utredning (SOFS 2006:12). Socialnämnden har alltså det yttersta ansvaret för att barn som far illa får stöd och skydd.

Inom socialtjänsten råder enligt huvudregeln i 26 kap. 1 § OSL sekretess för uppgift om enskilda förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom eller henne närstående lider men. Ett viktigt undantag görs i 10 kap. 21 § OSL. Vid misstanke om brott enligt 3, 4 och 6 kap. BrB eller brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, mot någon som inte fyllt 18 år, bryts sekretessen och uppgiften får lämnas till åklagare eller polis.

Rör misstanken något annat brott bryts sekretessen om straffminimum för det aktuella brottet är fängelse i minst ett år. Samma krav på straffminimum gäller om gärningen innefattar försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap. 3 § smittskyddslagen (2004:168). För försöksbrott i övrigt gäller att straffminimum måste uppgå till fängelse i minst 2 år. Strafflatituden beträffande barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § BrB innebär att socialtjänstens sekretess lägger hinder i vägen för en anmälan till polis eller åklagare. Å andra sidan föreligger i dessa situationer oftast samtidigt brott mot 6 kap. BrB, varför sekretessen ändå bryts.

Socialnämndens beslut att anmäla ett brott till åklagare eller polis är ett handläggningsbeslut som inte kan överklagas. Socialnämnden behöver inte peka ut någon misstänkt gärningsman utan det är misstanken om brott som anmäls. Socialnämnden har ingen skyldighet att i förväg underrätta barnet eller dess vårdnadshavare om att anmälan görs.

4.2 Anmälan till Socialstyrelsen när barn avlidit

Socialstyrelsen ska enligt lag (2007:606) om utredningar avseende vissa dödsfall genomföra en utredning när ett brott har begåtts mot ett barn och barnet avlidit med anledning av brottet eller det annars finns särskilda skäl att utreda dödsfallet och det finns särskild anledning att anta att dödsfallet har samband med något förhållande som har inneburit att barnet varit i behov av skydd.

Åklagare och polismyndighet, som handlagt ärende avseende misstanke om att brott har begåtts mot ett barn och barnet har avlidit med anledning av brottet, är skyldiga att underrätta Socialstyrelsen om ett beslut att inte inleda eller att lägga ned förundersökning eller utredning enligt 31 § lagen (1964:167) om

unga lagöverträdare, LUL, rörande en sådan misstanke. Även andra beslut som innebär att en åklagare avslutar en förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL utan att åtal eller bevistalan enligt 38 § LUL väcks omfattas av underrättelseskyldigheten. Om åtal eller bevistalan väckts åläggs åklagaren att, efter att domstolens dom eller slutliga beslut har vunnit laga kraft, underrätta Socialstyrelsen om domen eller beslutet.

Information om [underrättelseskyldighet för åklagare](#) finns på Rånet.

5 Förundersökningen

5.1 Allmänt om förundersökning

5.1.1 Inledande av förundersökning

För att inleda förundersökning räcker att det förekommer anledning att anta att brott har förövats. Misstanken måste avse en konkret brottslig gärning men det är inte nödvändigt att man känner till brottets alla detaljer och inte heller exakt var och när det har förövats. Det föreligger inte heller krav på att det finns någon utpekad person som kan misstänkas för brottet.

Även om kraven för inledande av förundersökning är lågt ställda kan undantagsvis vissa åtgärder behöva vidtas för att få tillräckligt underlag för ett beslut om förundersökning ska inledas eller inte. Det kan vara nödvändigt att kontrollera vissa uppgifter, t.ex. omständigheter kring en anmälan. Detta sker i så fall genom en s.k. förutredning.

JO har i ett antal beslut behandlat frågan om förutredning⁵. Allmänt gäller att en förutredning under inga förhållanden får sträcka sig längre än vad som krävs för att förundersökningsledaren ska kunna ta ställning till om förundersökning ska inledas eller inte. Inom en förutredning får man inte vidta några åtgärder som har karaktär av en brottsutredning, såsom förhör med vittnen eller med en utpekad gärningsman. Däremot kan förundersökningsledaren inhämta visst skriftligt material för att få någon fråga särskilt belyst eller be anmälar/målsäganden om kompletterande muntliga uppgifter.

Om bevisnivån redan i och med anmälan är sådan att det finns grund för att inleda förundersökning ska givetvis förundersökning inledas och övriga åtgärder företas inom ramen för denna.

5.1.2 Förundersökningsledning

Frågor om ledning av förundersökning regleras närmare i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd ([ÅFS 2005:9](#), konsoliderad version) om ledning av förundersökning. När det gäller brott som riktats mot barn ska åklagaren leda förundersökningen enligt följande.

- När brottet innefattar våld eller hot om våld mot närstående eller tidigare närstående person (6 § 1 p.).
- När brottet innefattar en sexuell handling mot någon som är under 18 år (6 § 2 p.).

⁵ Se t.ex. JO 1997/98 s. 98, JO 1999/2000 s. 85 och JO 2000/01 s. 178.

- När det under förundersökningen krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare eller målsägandebiträde, t.ex. förordnande av särskild företrädare för barn eller utseende av sakkunnig (7 § 1 p.).
- När någon är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i två år eller mer och brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid, om målsäganden vid tiden för anmälan inte har fyllt 15 år (7 § 5 p.).
- När någon som är under 15 år ska höras under förundersökningen och detta påkallar att åklagaren leder förundersökningen (8 § 1 p.).

En åklagare kan också, utöver vad som följer av regelverket, alltid ta över förundersökningsledningen i ett enskilt fall om det är lämpligt.

I korthet innebär föreskrifterna att åklagare i många fall ska gå in som förundersökningsledare, så snart det finns en skäligen misstänkt person i ärendet. När det gäller brott innefattande våld eller hot om våld mot närstående eller tidigare närstående samt sexualbrott mot någon som är under 18 år, med undantag för sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § BrB, saknar det betydelse om det finns någon skäligen misstänkt person; åklagaren är alltid förundersökningsledare i dessa utredningar. Åklagare är också alltid förundersökningsledare om någon under 15 år ska höras under utredningen och gör att det är påkallat att åklagare leder förundersökningen. Bestämmelsen bör tillämpas om åklagarens närvaro krävs vid förhöret, om åklagare bör ta ställning till formerna för förhöret eller om åklagare bör ta ställning till om barnet överhuvudtaget ska höras under utredningen.

Det vanligaste är att anmälan görs till polisen. På vissa håll finns dock den rutinen att socialnämnden inger en anmälan som avser misstanke brott mot barn direkt till åklagaren. Har anmälan gjorts till polis ska den omgående överlämnas till åklagare för ställningstagande i frågan om förundersökning ska inledas eller inte. Även när polis beslutat att inleda förundersökning ska ärendet omgående överlämnas till åklagare.

Åklagaren har som förundersökningsledare ansvar för förundersökningen i dess helhet. Detta innebär bland annat att åklagaren har ansvar för att förundersökningen bedrivs skyndsamt, effektivt och med beaktande av den enskildes rättssäkerhet. Ett aktivt förundersökningsledarskap från åklagarens sida skapar förutsättningar för en effektivare brottsutredning genom tidiga direktiv om utredningsåtgärder och ställningstagande i tvångsmedelsfrågor. Hos berörda myndigheter måste finnas goda rutiner för anmälan och hantering av misstankar om brott mot barn. Att polisanmälan sker så snart som möjligt är mycket viktigt.

Som nämnts inledningsvis utgör ärenden som rör övergrepp mot barn en av de svåraste ärendetyper en åklagare kan handlägga och bör därför inte lottas på alla åklagare. Varje kammare bör koncentrera ärendena och speciallotta dem på ett begränsat antal, särskilt utsedda, åklagare. Aktuella åklagare bör ha genomgått kursen *Övergrepp mot barn* som ges inom Åklagarmyndigheten och

är indelad i tre kurser. Om möjligt bör åklagare som handlägger barnärenden också erbjudas handledning.

5.1.3 Krav på skyndsamhet

Förundersökningar angående brott mot barn ska bedrivas särskilt skyndsamt enligt 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948), FuK. Detta gäller när brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Beslut i åtalsfrågan ska fattas så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet.

Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Att ett större antal barnförhör behöver hållas eller att det finns flera målsägande eller misstänkta i samma ärende kan utgöra skäl för att överskrida tidsfristen. Organisatoriska svårigheter eller bristande resurser är däremot inte sådana skäl⁶.

Skyndsamhetskravet innebär att ett ärende inte får bli liggande hos åklagare i avvaktan på ytterligare direktiv. Skyndsamhetskravet och förundersökningsledarens övergripande ansvar för utredningen innebär också att åklagaren måste följa upp och bevaka att direktiven följs. I ärenden som rör övergrepp mot barn ställs särskilt stora krav på aktivitet från förundersökningsledarens sida⁷. Att utarbeta en preliminär gärningsbeskrivning på ett tidigt stadium av förundersökningen styr upp inriktningen av arbetet och är till ledning i utredningen.

Från såväl ett brottsofferperspektiv som rättssäkerhetsperspektiv är det viktigt att handläggningen av brottsanmälningar är skyndsamt. Vid ärenden som avser brott mot närstående är en snabb handläggning särskilt viktig med hänsyn till att målsäganden här upplever utredningstiden som mera pressande och kan bli mer benägen att återta eller ändra sina uppgifter om utredningen drar ut på tiden. Detta gäller i synnerhet när målsäganden är ett barn.

5.1.4 Direktiv

Allmänt om direktiv

Åklagaren ska alltid dokumentera de direktiv som ges till polisen. I den här typen av ärenden är vanligt med muntliga kontakter mellan åklagaren och förhørsledaren vid personliga besök eller telefonsamtal. Åklagaren måste efter sådan direktkontakt alltid skriftligen dokumentera de direktiv som lämnats. Ett alternativ är att polisen dokumenterar de muntliga direktiven och översänder dokumentationen till åklagaren.

⁶ Se JO 2005/06 s. 95 f., särskilt s. 99.

⁷ Se JO 2005/06 s. 95, särskilt s. 101.

Ett bra arbetssätt är att på ett tidigt skede planera för hur förundersökningen ska bedrivas och att använda sig av en preliminär gärningsbeskrivning. Denna kan i ett senare skede av utredningen användas vid delgivning av misstanke med misstänkt, vilket är värdefullt av rättssäkerhetsskäl.

När förundersökning inleds måste frågan om framställning om förordnande av särskild företrädare för barn eller förordnande för andra vårdnadshavaren enligt 2 § lagen om särskild företrädare för barn och målsägandebiträde omgående uppmärksammas. Förhör med barn måste planeras på ett sådant sätt att ett interimistiskt beslut om särskild företrädare för barn eller förordnande för den andre vårdnadshavaren finns i rätt tid inför förhöret så att ett, eller möjligen två förhör, hinner hållas innan rätten expedierar sitt beslut till vårdnadshavarna.

Generella direktiv

Följande generella direktiv till polisen kan användas i barnärenden. Direktiven omfattar de vanligaste utredningsåtgärderna och har sitt ursprung i [Metodutvecklingsprojektet](#)⁸.

Hör anmälaren/den som tagit emot uppgifter från barnet. Tänk på att tidsfristen ska hållas – 2 a § förundersökningskungörelsen.

Planera in barnförhör i samråd med åklagaren eller administratören. Boka helst två barnförhör direkt. Det andra barnförhöret ställs in om det visar sig att misstanken bortfaller eller om ytterligare förhör är obehövligt.

Boka tid för rättsmedicinsk undersökning eller inhämta rättsintyg.

Överväg om det ska göras en brottsplatsundersökning. Begär tvångsmedelsbeslut för brottsplatsundersökning i syfte att dokumentera brottsplatsen samt för att hämta in föremål eller för att göra teknisk undersökning. Brottsplatsundersökning finns det normalt skäl att göra.

Hör övriga personer som kan lämna uppgifter om brottet eller om omständigheter av betydelse för utredningen (familj, förskolepersonal, lärare, skolsköterska, kurator).

Kontakta åklagare för beslut om inhämtande av eventuell skriftlig bevisning.

Följ med ledning av preliminära gärningsbeskrivningen upp hur utredningen utvecklar sig och föredra resultatet av nya åtgärder för åklagaren.

När utredningen bedöms vara klar, kontakta åklagare och var beredd att dra ärendet för beslut i åtalsfrågan (se checklista för muntlig föredragning i Metodutvecklingsprojektet).

⁸ Metodutveckling av arbetet med vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn (ÅM-A 2010/0775).

5.1.5 Sexualbrott - preskription och lagstiftningsförändringar

Sexualbrottslagstiftningen har ändrats ett flertal gånger under årens lopp – den senaste ändringen skedde den 18 december 2013. Dessa ändringar påverkar bl.a. hur preskriptionstiden ska beräknas.

Sexualbrott mot barn skiljer sig från andra brott mot person genom att de sällan anmäls omedelbart utan uppdagas först sedan längre tid förflutit. Detta sammanhänger med att ett barn som utsätts för sexuella övergrepp av olika skäl ofta inte förmår berätta vad det varit med om förrän det blivit äldre och nått viss självständighet och mognad. Med anledning av detta gäller särskilda preskriptionsregler vid sexualbrott. Vid utredningar om sexualbrott är det därför viktigt att tidigt ta ställning till vilken lagstiftning och vilka preskriptionstider som gäller vid tidpunkten för det aktuella brottet. I bilaga 3 finns nuvarande och tidigare lagtext beträffande sexualbrott och i bilaga 4 finns en lathund till hjälp för uträkning av om ett sexualbrott är preskriberat eller ej.

5.2 Särskild företrädare för barn och målsägandebiträde

En viktig fråga att ta ställning till är vem som ska ta tillvara barnets rätt under förundersökning och rättegång.

5.2.1 Lagen om särskild företrädare för barn

Grunder för förordnande

Syftet med lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn (prop. 1998/99:133) är att stärka möjligheterna att ta tillvara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon som står i ett nära förhållande till en vårdnadshavare misstänks för brott mot barnet. En grundläggande förutsättning är att det kan följa fängelse på det aktuella brottet och att misstanken är så stark att det finns anledning att inleda förundersökning. Det bör ha kommit fram uppgifter som har viss konkretion och som pekar mot vårdnadshavaren eller någon med nära relation till denne för att en särskild företrädare ska kunna förordnas. Det kan vara att en skolpersonal lämnat konkreta uppgifter om sina iakttagelser eller om vad barnet berättat. Undantag gäller om ett förordnande med hänsyn till barnet är obehövt eller annars särskilda skäl talar mot ett sådant, dvs. proportionalitetsaspekter ska beaktas.

Är vårdnadshavarna gifta eller sammanboende ska enligt 1 § i ovan nämnda lag en särskild företrädare för barn förordnas när misstanken riktar sig mot den ene av dem.

Ett förordnande av särskild företrädare för barn ska också ske när det kan befaras att en vårdnadshavare p.g.a. sitt förhållande till den som kan

misstänkas (t.ex. maka/make, sambo, partner som inte är barnets vårdnadshavare eller annan nära släkting) inte kommer att ta till vara barnets rätt. Om barnet omhändertagits enligt lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ska särskild företrädare förordnas.

En särskild företrädare för barn förordnas att ta tillvara barnets rätt och övertar vårdnadshavarens befogenheter i frågor som rör förundersökningen och rättegången. Uppdraget som särskild företrädare innebär att särskilda krav måste ställas på den som kan komma i fråga. Till särskild företrädare för barn får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas. Vidare anges i 5 § ovan nämnda lag att det krävs att den som förordnas är särskilt lämplig för uppdraget på grund av sina kunskaper, erfarenheter och personliga egenskaper. Den som förordnas ska ha en förmåga att sätta sig in i barnets situation, att kunna kommunicera med barnet och att vinna dess förtroende. Vidare ska den som förordnas ha förmåga att hantera intressekonflikter och ha erfarenhet av förundersökning och rättegång i brottmål.

Utgångspunkten är att en vårdnadshavare inte bör utestängas från beslutanderätten angående barnet i större utsträckning än vad som är nödvändigt. När det finns en annan vårdnadshavare som inte är gift eller sammanboende med den misstänkte, är huvudregeln att han eller hon ska förordnas att tillvarata barnets rätt enligt 2 § i ovannämnda lag. Det gäller dock inte om det med hänsyn till vårdnadshavarnas förhållande till varandra eller någon annan omständighet kan antas vara till barnets bästa att en särskild företrädare för barn förordnas. Vid ställningstagande krävs att underlag inhämtas om det finns något som gör att den andre vårdnadshavaren inte är lämplig, exempelvis genom upplysningar från socialtjänsten. Enbart det förhållandet att det föreligger en vårdnadstvist mellan vårdnadshavare är normalt sett inte tillräckligt för att vara diskvalificerande, men kan vara det om det föreligger en mera djupgående konflikt.

Om den andre vårdnadshavaren förordnas att ensam ta tillvara barnets rätt under förundersökningen och i rättegången har denne vårdnadshavare befogenhet att ensam besluta om alla frågor som rör förundersökningen och rättegången. Behovet av det stöd som ett målsägandebiträde kan ge kvarstår och målsägandebiträde behöver därför förordnas samtidigt.

Begäran och interimistiskt förordnande

Begäran om att den andra vårdnadshavaren ska tillvarata barnets rätt och målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn ska så snart som möjligt ges in till tingsrätten sedan förundersökning inletts. Framställningen kan sekretessbeläggas hos åklagaren med stöd av 18 kap. 1 § och 35 kap. 1 § OSL. En framställning om förordnande av särskild företrädare för barn handläggs som ärende vid domstolen och är sekretessbelagd enligt 36 kap. 1 § OSL.

För att barnets rätt ska kunna tillgodoses på bästa sätt kan domstolen på åklagarens begäran fatta interimistiskt beslut i frågan, vilket innebär att beslut

fattas utan att vårdnadshavaren, som är åklagarens motpart i ärendet vid tingsrätten, hörs över ansökan (6 §). Ett sådant beslut får fattas om det kan antas vara nödvändigt för att barnets rätt ska kunna tas till vara, vilket normalt torde vara fallet. Skäl kan vara att det finns behov av att vidta skyndsamma utredningsåtgärder utan att vårdnadshavaren får kännedom om dessa och därigenom får tillfälle att påverka barnet eller på annat sätt undanröja bevisning. Har tingsrätten meddelat ett interimistiskt beslut får expediering av beslutet anstå till dess att det kan ske utan men för utredningen, dock längst till fjärde vardagen efter det interimistiska beslutet.

Den särskilda företrädarens ansvar

En särskild företrädare för barn kan beskrivas som ett kvalificerat målsägandebiträde med en vårdnadshavarens befogenheter i frågor som rör förundersökningen och rättegången. Detta innefattar bl.a. befogenhet att lämna tillstånd till förhör med barnet och till läkarundersökning. Kallelser och underrättelser som annars skulle ha ställts till vårdnadshavarna ska skickas till den särskilde företrädaren. Den särskilde företrädaren träder in i stället för vårdnadshavarna, oavsett om misstankarna enbart gäller en av dem. Detta innebär t.ex. att om socialtjänsten eller skola/förskola är behjälpliga i samband med att barnet ska höras eller läkarundersökas får socialtjänsten inte underätta vårdnadshavarna om det kommande förhöret eller läkarundersökningen. Den särskilde företrädaren har vidare befogenhet att ta ställning till om barnet ska yrka skadestånd. En särskild företrädare för barn har alla uppgifter som ett målsägandebiträde har och dessutom de beslutsbefogenheter som tillkommer en vårdnadshavare.

Utgångspunkten bör vara att det ligger i barnets intresse att utredningsåtgärderna kommer till stånd. Den särskilda företrädaren bör fokusera på att åtgärderna genomförs på det sätt som är bäst för barnet. Den särskilda företrädaren bör genomföra sitt uppdrag i nära kontakt med förundersökningsledaren.

Den särskilda företrädaren är den enda som har rättslig befogenhet att besluta om förhör, formerna för transport till förhör och andra åtgärder i utredningen som rör barnet. Av detta följer att den särskilda företrädaren ansvarar för att barnet exempelvis kommer till förhör. Transporten kan rent praktiskt genomföras på olika sätt. Av hänsyn till barnets bästa bör alltid en för barnet känd och trygg person följa med i samband med transport. Inför transport till förhör eller annan utredningsåtgärd bör därför särskilda företrädaren eller eventuellt utredaren ta kontakt med skola, förskola eller annan plats där barnet vistas, för att ta reda på vem som är bäst lämpad för att följa barnet. Med beaktande av barnets ålder och mognad, ska barnet före förhöret informeras om anledningen till förhöret, var det ska ske och hur det brukar gå till. Denna information bör lämpligen lämnas av den särskilde företrädaren.

Den särskilde företrädarens agerande ska helt och hållet styras av barnets bästa, och företrädaren ska se till att barnets rättigheter tas till vara och att barnets

integritet respekteras. En annan viktig uppgift för den särskilde företrädaren är att vara ett stöd för barnet och se till att det skapas en god atmosfär vid genomförande av förhör och andra åtgärder som den särskilde företrädaren har lämnat sitt tillstånd till, så att obehaget för barnet blir så litet som möjligt. Om barnet vägrar medverka till viss åtgärd bör den särskilde företrädaren väga in detta i bedömningen av de olika åtgärder som behöver vidtas i förundersökningen och i rättegång, t.ex. om barnet ska höras. I bedömningen måste samtidigt hänsyn tas till vikten av att utreda brottsmisstankar för att kunna ge barnet som utsatts för brott skydd mot fortsatt brottslighet samt det stöd och den behandling barnet kan ha behov av.

I normalfallet bör en särskild företrädare för barn förordnas upp till 18 års ålder. Visserligen framgår det i förarbetena att om ett barn uppnått tillräcklig ålder och mognad behöver kallelse inte ske genom vårdnadshavarna utan barnet kan kallas personligen och att samtycke till läkarundersökning kan lämnas av barnet självt. En särskild företrädare bör som regel förordnas även för äldre barn, med hänsyn bl.a. till att barnet inte kan ta ställning till frågan om skadestånd.

Underrättelse till vårdnadshavaren efter utredningsåtgärd

Då interimistiskt beslut om särskild företrädare fattats enligt 6 § har åklagaren, sedan förhör hållits med barnet, läkarundersökning eller annan utredningsåtgärd ifråga om barnet genomförts, ansvar för att vårdnadshavaren, så snart det kan ske utan men för utredningen, får reda på åtgärder som har genomförts. Normalt ska detta ske i anslutning till förhöret eller läkarundersökningen. Med hänsyn till skyndsamhetskravet bör informationen lämnas omgående, t.ex. per telefon. Uppgiften kan delegeras till förhørsledaren och åklagaren bör meddela domstolen att underrättelse till vårdnadshavarna har skett.

5.2.2 Målsägandebiträde

Ett målsägandebiträde bör förordnas för barnet när den andra vårdnadshavaren har förordnats att ensam företräda barnet. Däremot finns det inte något behov av att förordna ett målsägandebiträde bredvid den advokat eller jurist som förordnats som särskild företrädare för barn. En särskild företrädare har alla de uppgifter som ett målsägandebiträde har samt de särskilda befogenheter som följer av lagen om särskilda företrädare för barn.

Ett barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott har i regel rätt till målsägandebiträde. Förordnande kan ske även utan begäran av målsäganden. Det åligger åklagaren att bevaka att målsäganden får ett målsägandebiträde och att framställan görs snabbt. Även om målsäganden eller dess vårdnadshavare inte har uttalat sig i frågan om målsägandebiträde måste frågan övervägas av åklagaren⁹. Åklagaren är alltid skyldig att anmäla målsägandens önskemål om

⁹ Se RÅ-A 2004/0538 och 2004/0658.

målsägandebitråde till rätten. Det är rättens uppgift, inte åklagarens, att pröva om och när behov av biträde finns¹⁰.

Målsägandebiträdets allmänna uppgift är att vara ett stöd för målsäganden både juridiskt och personligt. Målsägandebiträdet får inte överta någon uppgift som ankommer på vårdnadshavaren. Målsägandebiträdet är endast ett rättegångsbiträde och har ingen möjlighet att verka på egen hand utan fullmakt från huvudmannen. Se även [Handboken för handläggning av fridskränkingsbrotten](#) och [Bemötandehandboken](#).

5.3 Förhör med barnet

5.3.1 Allmänt om barnförhör

Reglerna om förundersökning är generellt hållna och gör inte någon egentlig skillnad mellan barn och vuxna. Under förundersökningen kan enligt 23 kap. 6 § rättegångsbalken, RB, förhör hållas med var och en som kan antas lämna uppgifter av betydelse för utredningen. Normalt kallas den som ska höras till förhöret per brev eller telefon. För att ett förhör ska kunna hållas med ett barn kallas barnet genom vårdnadshavaren eller genom den särskilde företrädaren.

Om en kallelse inte hörsammas eller av utredningsskäl bör undvikas, uppkommer frågan om förutsättningar för hämtning till förhör. Utrymmet för att genom tvångsåtgärder inställa den som är under 15 år till förhör får anses vara begränsat och bör inte komma ifråga¹¹. Detta gäller i särskilt hög grad den som är målsägande. Se vidare RättsPM 2014:3 Barn som vittnen i brottmål gällande förutsättningar för att höra gemensamma minderåriga barn som vittne vid brottsmisstanke som rör ena föräldern mot den andre.

Enligt 23 kap. 10 § RB bör vårdnadshavaren vara närvarande vid förhör med den som är under 15 år, om det kan ske utan men för utredningen. Denna bestämmelse innebär dock inte att vårdnadshavaren har en ovillkorlig rätt att sitta med vid förhöret, men denne bör finnas tillgänglig omedelbart före och efter förhöret. För det fall vårdnadshavaren ska höras som vittne är det direkt olämpligt att denne är närvarande vid målsägandeförhöret.

Ett målsägandebitråde har enligt nyssnämnda lagrum rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Enligt 23 kap. 11 § RB får målsägandebiträdet ställa frågor till barnet i den ordning som förundersökningsledaren bestämmer. Samma regler tillämpas på en särskild företrädare för barn, se 3 § 2 st. lagen därom. Inte heller ett målsägandebitråde eller en särskild företrädare för barn bör sitta med i videoförhørsrummet. Deras rätt att närvara vid förhöret tillgodoses genom medhörning.

¹⁰ Se JO 2004/05 s. 90.

¹¹ Se JO 1995/96 s. 89.

Ett förhör med någon som är under 18 år ska enligt 17 § FuK planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den hörde tar skada eller onödigt uppmärksamhet väcks kring förhöret. Särskild varsamhet bör iakttas om förhöret rör sexuallivet. Förhöret får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver. Enligt 18 § FuK bör förhör med barn hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften.

Videoinspelning av förhöret ska ske om barnet är under 15 år eller av olika skäl inte kan förväntas medverka vid rättegången. Rättsligt stöd finns i 36 kap. 4 § RB som tillämpas analogt på målsäganden. I och för sig finns inget hinder mot att hålla videoförhör även med äldre barn. Särskilt om det föreligger misstanke om allvarigare övergrepp bör videoförhör övervägas även om barnet fyllt 15 år.

Endast förhørsledaren och barnet samt, i förekommande fall, tolken bör vara närvarande i videoförhørsrummet. Åklagaren, målsägandebiträdet eller den särskilde företrädaren och, i förekommande fall, försvararen får följa förhöret i angränsande rum via medhörning. För att tillgodose barnperspektivet och för att koordinera parallella utredningar bör, då anledning förekommer, företrädare för socialtjänsten, barnmedicin och barnpsykiatri, ges tillfälle att närvara. På vissa håll har åklagaren möjlighet till medhörning även genom annan form av uppkoppling till videoförhørsrummet som medger att förhöret följs på distans. Både barnet och förhørsledaren ska synas i bild under hela förhöret.

Om företrädare för socialtjänsten får följa förhöret genom medhörning väcks frågan om de får föra anteckningar över vad som sägs vid förhöret och även hur dessa anteckningar ska hanteras då uppgifterna i förhöret omfattas av förundersökningssekretess. Eftersom det är till barnets bästa att utredningarna koordineras och att socialtjänsten får ta del av vad barnet säger i förhöret bör socialtjänsten få möjlighet att närvara. Socialtjänsten behöver bl.a. underlag för att kunna bedöma barnets behov av skydd. En dialog bör hållas med socialtjänsten om hur detaljerade anteckningarna behöver vara och hur dessa sedan hanteras med hänsyn till förundersökningssekretessen. Det är åklagaren som avgör vem som får närvara vid medhörning.

För det fall en videoinspelning sker ska hela förhöret videofilmas. Om ärendet slutförs genom upprättande av förundersökningsprotokoll ska hela förhöret skrivas ut i dialogform. Det är förundersökningsledaren som avgör om, och i vilket skede av utredningen, utskrift av förhör ska ske. Om förundersökningen läggs ned behöver förhöret inte skrivas ut, däremot ska skivan med förhöret arkiveras.

5.3.2 Inför förhöret

Innan ett barn hörs är det viktigt att informera sig om barnets utvecklingsnivå och språkanvändning, levnadsförhållanden och familjerelationer. För att kunna bedöma barnets utsaga måste omständigheterna som legat till grund för

anmälan klarläggas, exempelvis vad som initierat barnets berättelse om övergreppen och i vilken situation berättelsen lämnats. Inledande förhör bör därför i regel hållas med den eller de personer som först fått del av barnets uppgifter.

För att utifrån barnets perspektiv avdramatisera förhöret kan det vara nödvändigt att avsätta tid innan förhöret för att barnet ska få möjlighet att få en kontakt med förhørsledaren. Förutsättningarna för förhöret kan förbättras om förhørsledaren inte är en för barnet helt okänd person. Mötet med förhørsledaren kan ske direkt innan förhöret. Ibland kan det finnas skäl att låta barnet träffa förhørsledaren någon dag innan själva förhöret äger rum. Om så sker ska samtalet inte handla om den aktuella misstanken om brott. Ett sådant sammanträffande måste dokumenteras – att så har skett och förutsättningarna för det.

Förhör med barn ska planeras och genomföras så att barnet inte kommer till skada. Förhöret ska präglas av hänsyn till barnets bästa och ge det möjligheter att under goda betingelser berätta om sina upplevelser.

Förhöret bör hållas så snart som möjligt för att undvika att barnets uppgifter påverkas av andra samtal men också för att barn har en annan tidsuppfattning än vuxna. När målsäganden är ett barn är det dessutom ofta så att ett avslöjande sker av en händelse och det brådskar att hinna höra barnet medan det fortfarande vill, orkar och är motiverad att tala om vad det varit med om. Ytterligare skäl att hålla förhöret snabbt är att barnet ska kunna påbörja eventuell terapeutisk behandling. Endast undantagsvis och då det föreligger särskilda skäl bör förhör med barnet hållas senare än två veckor efter det att åklagaren beslutat att inleda förundersökning eller att överta förundersökningsledarskapet från polisen.

Yngre barn blir snabbt trötta och förhören bör därför vara korta. För att säkerställa att man i utredningen får så utförliga och detaljerade uppgifter som möjligt från barnet finns det därför skäl att redan inledningsvis planera in mer än ett förhör i inledningen av utredningen. Vidare är det för kvaliteten i utredningen viktigt att målsäganden, oavsett om denne är ett barn eller vuxen, hörs om motstridiga uppgifter som lämnats av den misstänkte eller vittnen. För att säkerställa kvalitet i utredningen ska målsägandens uppgifter kontrolleras till den del det är möjligt. Kontroll ska inte ske på ett sätt som kan uppfattas som konfrontativt.

Tolk vid barnförhör

Då det krävs tolk vid barnförhöret är det viktigt att polisen i samband med att tolk anlitas klargör att det är fråga om just barnförhör. Tolken ska innan förhöret noga informeras om att denne inte får hjälpa barnet att uttrycka sig eller med andra ord förklara eller förtydliga det som sägs. Det som sägs ska översättas ordagrant. Det är också av vikt att försäkra sig om att barnet och tolken förstår varandra och att tolken kan tolka det barnet säger på rätt sätt

utifrån barnets språkanvändning, uttrycksätt m.m. Allt som sägs i rummet före, under och efter förhöret ska översättas.

5.3.3 Åklagarnärvaro

Som tidigare framhållits ska förundersökningen när det gäller övergrepp mot barn ledas av åklagare och den ska bedrivas aktivt. Åklagaren och förhørsledaren ska tillsammans planera förundersökningen med tonvikt på förhören, särskilt förhöret med målsäganden.

Åklagaren bör alltid närvara vid barnförhör via medhörning eller annan uppkoppling. Särskilda skäl bör föreligga om åklagaren inte är närvarande. Genom att åklagaren är närvarande vid förhöret ges förhørsledaren ett stöd. Åklagaren bör ha möjlighet till direktkontakt med förhørsledaren för att kunna ställa kompletterande frågor, avhjälpa eventuella brister i förhöret eller avbryta det om det inte leder någonstans. Genom att åklagaren ser och hör förhöret när det hålls, får denne omedelbar kännedom om innehållet i barnets berättelse. Härigenom kan åklagaren omgående fatta beslut om t.ex. tvångsmedel eller lämna nya direktiv, vilket innebär att förundersökningen kan drivas vidare snabbt och effektivt. I annat fall måste åklagaren avvakta en föredragning, en kopia av inspelningen och eventuellt också invänta utskrift av förhöret, vilket ibland kan ta lång tid. Har åklagaren följt förhöret och gör bedömningen att förundersökningen kommer att läggas ned kan denne också omgående ta ställning till om förhöret behöver skrivas ut.

När målsäganden inte ska höras personligen i rätten ska den misstänkte genom sin försvarare ges tillfälle att närvara vid förhör med barnet, när så kan ske utan men för förundersökningen. Vid i vart fall det förhör som planeras vara det sista och avslutande förhöret med barnet ska försvararen ges tillfälle att närvara via medhörning och genom förhørsledaren få sina frågor ställda till barnet. Förhørsledaren ska dokumentera både att försvararen beretts tillfälle att ställa kompletterande frågor och om försvaret meddelat att man avstått från detta, se vidare under avsnitt 5.9.2.

5.3.4 Råd angående barnförhör

Allmänt kan sägas att förhørsledaren vid förhöret måste tänka på att använda ett för barnet åldersadekvat språk och att låta barnet få tid på sig att berätta och besvara varje fråga. Det är också särskilt viktigt att ställa öppna frågor och följa upp det barnet säger, med minsta möjliga påverkan, för att berättelsen ska bli så detaljerad och sammanhängande som möjligt. Ledande frågor ska undvikas och suggestiva frågor behövs inte. Inga egna omdömen ska uttalas, oavsett om de är positiva eller negativa.

Vid förhör med barn måste hänsyn tas till att barn inte har kapacitet till ett lika långt förhör som en vuxen. Förhöret bör därför vara kortare än ett förhör med en vuxen. Om barnet håller på att berätta ska förhørsledaren dock inte avbryta barnet. Två barnförhör bör planeras in direkt och det andra kan ställas

in om brottsmisstanken faller eller om ytterligare förhör i det skedet är obehövt.

Sven Å Christianson, leg psykolog och professor vid Psykologiska institutionen vid Stockholms universitet, beskriver i boken *Avancerad förhørs- och intervjumetodik*¹² att förhör med barn är en process som måste få ta tid. Barnet måste känna stöd och trygghet för att kunna berätta om sina upplevelser på ett tillförlitligt sätt. De yttre förutsättningarna är viktiga; förhöret måste äga rum i en lugn och avskild miljö. Det är nödvändigt att förhørsledaren tar sig tid med att bekanta sig med barnet och intresserar sig för barnet som individ. Barn behöver känna trygghet, empati och omvårdnad innan de kan berätta. När barnet känner sig tillräckligt tryggt för att orka berätta är det viktigt att man låter barnet göra det i sin egen takt. Att ge tid är en viktig förutsättning, det tar tid att minnas och det är svårt att berätta om svåra upplevelser. Det ställer även krav på att den som lyssnar känslomässigt kan ta emot det barnet berättar.

Ann-Christin Cederborg, professor vid Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, lämnar i sin bok *Barnintervjuer Vägledning vid utredningsarbete*¹³ några riktlinjer som kan sammanfattas enligt följande.

- Var barnorienterad och anpassa bemötandet efter barnets ålder och mognad.
- Använd ett språk som barnet förstår.
- Förklara viktiga termer som kommer att användas och som kan vara svåra för barnet att förstå.
- Ställ öppna och inviterande frågor så att barnet uppmuntras att frivilligt utveckla sin berättelse.
- Följ upp det barnet berättar.
- Lyssna mer än tala, låt barnet tala till punkt och använd ord som barnet tidigare använt.
- Inga ett neutralt förhållningssätt till samtalsämnet.
- Undvik att fråga om barnets fantasier och om vad barnet tror om andras känslor eller motiv för att agera på ett visst sätt.
- Undvik beröm, eftersom man med beröm kan stimulera barnet att berätta detaljer som är felaktiga i syfte att vara intervjuaren till lags.
- Undvik att tvinga fram en berättelse, eftersom framtvungade svar kan medföra negativ påverkan på barnets berättelse.

¹² *Avancerad förhørs- och intervjumetodik*, Sven Å Christianson, Elisabeth Engelberg, Ulf Holmberg, 1998.

¹³ *Barnintervjuer. Vägledning vid utredningsarbete*, Ann-Christin Cederborg, 2000.

- Undvik mutor, eftersom dessa kan locka barnet att berätta något oriktigt bara för att få avsluta ett besvärligt förhör.
- Undvik kroppskontakt, eftersom det kan uppfattas som hotande eller tvingande.
- Ha ett flexibelt tänkande kring barnets situation och upplevelser, bestäm inte på förhand ett visst händelseförlopp.
- Ha ett öppet förhållningssätt så att förhöret kan ge en bild av barnets mognad, språkbruk, språkförståelse och referensramar.

Ytterligare vägledning finns i boken "Att intervjua barn med intellektuella och neuropsykiatriska funktionshinder"¹⁴.

5.3.5 Flera barnförhör

Enligt 17 § FuK får förhör med någon som är under 18 år inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa. Det finns oftast anledning att hålla mer än ett förhör med barnet. Det är t.ex. av vikt att den misstänkte eller dennes försvarare bereds tillfälle att via förhørsledaren ställa frågor till barnet, vilket följer av artikel 6 Europakonventionen, se avsnitt 5.9.2.

Ytterligare skäl att hålla mer än ett förhör kan vara:

- Det krävs att en social kontakt upprättas mellan förhørsledaren och barnet.
- Ett enda långt förhör är tröttande för ett litet barn.
- Traumatiska minnen kan vara svåråtkomliga och det krävs tid för att minnas. Ytterligare minnesbilder dyker inte sällan upp efter ett första förhör.
- Många traumatiserade händelser kan till en början berättas på ett fragmenterat sätt. Det kan krävas tid och upprepade försök för att få fram en helhetsbild.
- Det barnet berättar om är ibland skuldbelagt och tungt att berätta om eftersom barnet förstår att det kan få stora konsekvenser för familjen.
- Kontrollfrågor behöver ställas för att bedöma tilltron till barnets uppgifter.
- För det fall motsägande uppgifter framkommit under utredningen är det viktigt att kompletterande förhör hålls med barnet.
- Barn kan behöva mer tid för att bli motiverad att berätta.

Om man planerar ytterligare förhör bör man tala om detta för barnet så snart som möjligt. I regel ska det nya förhöret hållas av samma förhørsledare.

¹⁴ *Att intervjua barn med intellektuella och neuropsykiatriska funktionshinder.* Cederborg, A-C, Gumpert, Clara H och Larsson Abbad, G. (2009) Lund studentlitteratur.

Möjligen kan man tänka sig avsteg från denna princip om barnet och förhørsledaren vid det förra förhöret inte fått en god kontakt med varandra.

Det kan ibland vara värdefullt att besöka platsen där händelsen ägde rum eller där barnet första gången lämnade sin berättelse – t.ex. på förskolan – och där genomföra ett förhör. Detta gäller särskilt om barnet i videoförhørsrummet inte förmår berätta något som för utredningen framåt. Dokumentation av förhöret ska även då ske genom videoinspelning. I de fall övergreppen ägt rum i den misstänktes bostad krävs beslut om husrannsakan. Vid övervägande om ett förhör ska hållas i t.ex. barnets hemmiljö eller på brottsplatsen ska alltid barnets bästa beaktas.

Om förhör ska hållas med barn som inte fyllt 20 år framgår av 16 § FuK att socialnämnden ska underrättas, om det kan antas att vad som förekommit bör föranleda ingripande av socialnämnden.

5.3.6 Att höra barn under 15 år i rätten

Även om ett barn är under 15 år bör åklagaren under förundersökningen överväga om barnet kan höras i rätten. Ett förhör i rätten kan höja bevisvärdet av barnets uppgifter. Åklagaren bör inför ett ställningstagande till om barnet kan höras i rätten samråda med den särskilda företrädaren eller målsägandebiträdet och vårdnadshavare samt eventuellt också själv träffa barnet.

Om barnet ska höras personligen i rätten bör åklagaren innan förhandlingen alltid träffa barnet i sällskap med dess särskilde företrädare eller målsägandebiträde.

5.4 Läkarundersökning och rättsintyg

5.4.1 Läkarundersökning

Läkarundersökning är ofta ett led i en förundersökning rörande övergrepp mot barn. Reglerna om kroppsbesiktning kan inte tillämpas på en målsägande. Undersökning av målsäganden förutsätter samtycke. Det finns inte några regler som tillåter tvångsmässig läkarundersökning av en målsägande. När målsäganden är ett barn ankommer det på vårdnadshavaren att ge sitt samtycke. Om barnet har två vårdnadshavare torde – med hänsyn till innehållet i 6 kap. 13 § FB – samtycke krävas från båda. Har en särskild företrädare förordnats eller den andre vårdnadshavaren förordnats att ensam företräda barnet är det denne som ska lämna samtycket. Om barnet med hänsyn till ålder och mognad självt kan ta ställning till läkarundersökning är det barnets samtycke som ska inhämtas. Enligt Socialstyrelsen har barn från tolv års ålder i princip nått sådan mognad att barnets egen vilja bör respekteras. Det är viktigt att målsäganden är väl informerad inför ett sådant ställningstagande och har stöd av sin särskilde företrädare eller målsägandebiträde vid sitt övervägande av frågan.

Läkarundersökning för dokumentation av skador bör självfallet äga rum så snart som möjligt. Vid misstanke om sexuella övergrepp bör undersökning helst göras inom två dygn efter övergreppet men det finns möjlighet att hitta spår upp till en vecka efter övergreppet. Vid misstanke om våld bör undersökningen göras innan eventuella synliga märken har försvunnit. Om möjlighet finns bör skador fotodokumenteras.

5.4.2 Rättsintyg

Det är viktigt att skilja på å ena sidan samtycke för läkarundersökning, som behandlats ovan, och å andra sidan samtycke för utfärdande av ett rättsintyg. Enligt huvudregeln i 5 § första stycket lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott gäller att ett rättsintyg inte får utfärdas utan den enskildes samtycke. Det finns dock en undantagsregel som träffar de situationer som är aktuella i denna handbok. Ett rättsintyg får utfärdas utan målsägandens samtycke vid misstanke om;

- brott enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB mot någon som inte fyllt 18 år,
- brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor mot någon som inte fyllt 18 år,
- brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,
- försök till brott för vilka inte är förskrivet lindrigare straff än fängelse i två år samt
- försök till brott för vilka inte är förskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, om gärningen innefattar försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap. 3 § smittskyddslagen (2004:168).

Läkarundersökning som syftar till utfärdande av ett rättsintyg bör i regel göras om barnets egen berättelse eller annan information talar för att barnet kan ha utsatts för någon form av övergrepp. Det är dock viktigt att framhålla beträffande sexuella övergrepp att dessa ofta inte resulterar i några fysiska skador på barnet överhuvudtaget. Även om barnet inte har några fysiska skador kan undersökningen klarlägga om fynden är förenliga med barnets uppgifter.

Det är viktigt att läkaren har kompetens och erfarenhet att utföra och tolka denna typ av undersökningar. Undersökning av mindre barn bör göras av barnläkare tillsammans med rättsläkare, medan barn i pubertetsåldern och äldre bör undersökas av rättsläkare och i förekommande fall gynekolog. Dokumentation ska ske i form av ett rättsintyg¹⁵. Åklagaren ansvarar för att begära att rättsläkare och barnläkare eller gynekolog gemensamt genomför undersökning och utfärdande av rättsintyg.

¹⁵ Socialstyrelsens föreskrifter [SOSFS 2005:29] om utfärdande av intyg inom hälso- och sjukvården.

Rättsintyg fyller en viktig funktion när det gäller att upptäcka, utreda och lagföra brott men ibland också för att kunna utesluta att brott har blivit begånget. Rättsintyg ska ge svar på frågan vilka medicinska fynd som gjorts och om dessa talar för eller emot ett påstått händelseförlopp.

Sedan den 1 januari 2006 ska rättsintyg som huvudregel inhämtas från läkare vid rättsmedicinsk avdelning eller från läkare som enligt avtal med Rättsmedicinalverket har åtagit sig att utfärda rättsintyg. Undantag från huvudregeln kan göras om det finns särskilda skäl, då kan rättsintyg inhämtas även av annan legitimerad läkare med tillräcklig kompetens. Sådana särskilda skäl kan föreligga i följande situationer.

- Sexualbrott – gynekologisk undersökning för spårsäkning krävs omedelbart.
- Brott mot barn – barnmedicinsk eller gynekologisk specialitet är önskvärd. I detta fall bör dock, som ovan nämnts, undersökningen göras tillsammans med rättsläkare.
- Akuta situationer – vårdande insatser krävs omedelbart och dessa insatser omöjliggör eller försvårar undersökning i efterhand.
- Särskild specialistkompetens i övrigt krävs, t.ex. tandläkare eller ögonläkare.
- Ingen läkare, som enligt huvudregeln ska utfärda rättsintyg, finns tillgänglig och undersökning eller rättsintyg kan omöjligt avvakta.

Enligt 8 § lagen om rättsintyg i anledning av brott ska den myndighet som har beslutat att inhämta ett rättsintyg tillhandahålla den läkare som ska utföra undersökningen eller utfärda rättsintyget det underlag som behövs. Åklagaren ska därför se till att den läkare som ska utföra undersökningen får tillgång till relevant material ur förundersökningen och patientjournaler från tidigare eventuella läkarbesök samt preciserade frågeställningar om vad som ska undersökas och besvaras. Motsvarande bör gälla i den situationen då det är en annan läkare än den undersökande som ska utfärda ett rättsintyg.

Om barnet utsatts för fysiskt våld kan det ibland vara tillräckligt att skadan dokumenteras av t.ex. en skolsköterska. Vid allvarliga former av misshandel bör dock alltid en erfaren barnläkare undersöka barnet och uttala sig om barnets skador och i förekommande fall måste åklagaren koppla in rättsläkare.

Socialnämnden kan i ett ärende enligt 32 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga besluta om en läkarundersökning som ett led i utredningen av barnets behov av vård. Åklagaren kan hos socialnämnden begära att få del av utlåtandet. Denna läkarundersökning tar dock endast sikte på barnets behov av vård.

5.5 Skadebilden

5.5.1 Skadebilden vid misshandel

Brottsbalkens bestämning av begreppet misshandel innebär att någon tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta, eller försätter någon i vanmakt. Sjukdom inbegriper också psykisk sjukdom och psykisk invaliditet. Under sjukdom faller också sådant psykiskt lidande som medför en medicinsk påvisbar effekt, t.ex. psykisk chock. Misshandel kan också ske genom underlåtenhet, t.ex. underlåtenhet att skaffa ett barn läkarvård.

Fysiska skador som kan förekomma vid misshandel är;

- Blåmärken, bitmärken, brännskador, märken efter bälten och remmar, sårskador, svullnader, hudavskrapningar, blödningar, frakturer, hjärnskador m.m.

Tecken på misstänkt barnmisshandel kan t.ex. vara följande.

- Att medicinsk hjälp söks påtagligt sent med hänsyn till skadans omfattning och art.
- Att hjälp söks primärt för annat än skadan, t.ex. obetydliga eller obefintliga infektionssymtom.
- Att skildringen av hur skadan gått till är påfallande vag, detaljer saknas eller uppgifterna varierar föräldrarna sinsemellan.
- Att skildringen av skadeförloppet inte är förenlig med skadans omfattning och art.
- Att föräldrar ändrar sin version eller skyller på varandra eller andra.
- Att det har förekommit upprepade olycksfall eller besök på akutmottagning.
- Avvikande reaktion hos föräldrarna eller avvikande barn-föräldrasamspel.
- Förekomst av avvärjningsskador hos barnet eller hos den misshandlande.
- Förekomst av frakturer hos spädbarn.
- Förekomst av skador av varierande ålder och atypiska lokalisationer.

Vad gäller våld mot spädbarn kan s.k. skakvåld vara svårt att diagnostisera då det inte behöver medföra några yttre tecken på våld på kroppen, se mer under avsnitt 5.8.1. Små barn och barn med funktionshinder är oftare utsatta för misshandel än äldre barn och misshandel förekommer i alla samhällsskikt.

Beträffande övriga tecken och symtom på fysisk misshandel, skadebilder, den medicinska undersökningen samt Münchausens syndrom by proxy (dvs. barnmisshandel genom förfalskning av symptom) m.m. hänvisas till professor Claes Sundelins artikel "Medicinska synpunkter på barnmisshandel" som är intagen som bilaga 2 i [bilagedelen till betänkandet \(SOU 2001:72\) Barnmisshandel](#) Att förebygga och åtgärda (s. 43-64).

5.5.2 Skadebilden vid sexuella övergrepp

Några exempel på fysiska skador som kan förekomma vid sexuella övergrepp är;

- Yttre könsorgan: skador/ärr, rodnad, svullnad, bristningar.
- Inre könsorgan: skador/ärr, irriterade slemhinnor, blödningar, flytningar, infektioner, skador på mödomshinnekanterna.
- Analområdet: skador/ärr, bristningar, skador på analsfinktern.
- Sexuellt överförbara sjukdomar.
- Urinvägsinfektioner.

Symtom av ovanstående art kan även ha sin bakgrund i annat än brott, såsom sjukdom eller missbildning.

Barn som utsatts för sexuella övergrepp kan också uppvisa symptom som ätstörningar, psykiska problem, psykosomatiska symptom, såsom huvudvärk, magont, diffusa smärtor eller sömnstörningar samt självskadebeteende. Det är viktigt att ha i åtanke att sexuella övergrepp långtifrån alltid leder till några skador eller symptom överhuvudtaget. Det är också viktigt att vara medveten om att tecken och symptom inte utgör självständiga bevis för att barnet utsatts för sexuella övergrepp utan snarast får ses som tecken på att barnet varit illa av någon anledning. Tillsammans med barnets berättelse och övrig bevisning utgör dessa fakta dock viktiga bitar vid bevisvärderingen.

5.6 Övrig bevisning och aspekter att uppmärksamma

5.6.1 Stödbevisning

Förutsättningarna för att säkra bevisning om brottet både i form av teknisk bevisning, dvs. brottsplatsundersökning, gods- och spårsäkring samt personskador, och vittnesförhör, är bättre desto tidigare anmälan görs. De inledande utredningsåtgärderna är ofta av avgörande betydelse för om en brottsutredning ska bli framgångsrik och leda till en fällande dom. Det är således angeläget att, förutom polis och åklagare, representanter för socialtjänsten, hälso- och sjukvården, kvinnojourer och brottsofferjouren samt andra som kommer i kontakt med brottsoffer i ett tidigt skede, verkar för att polisanmälan görs så snart som möjligt efter brottet. Detta är särskilt angeläget när brottsoffret är barn eftersom de är beroende av att vuxna i den nära omgivningen agerar.

En sen anmälan behöver inte innebära att det saknas förutsättningar att styrka brott. Det är därför viktigt att driva utredningen så långt det är möjligt för ett fullgott beslutsunderlag. Av Högsta Domstolens praxis går att utläsa att det för att brott ska vara ställt utom rimligt tvivel krävs en robust bevisning, vilket

innebär att målsägandens uppgifter i en utredning ska kontrolleras så långt det är praktiskt möjligt.

Förhör bör hållas med den eller de personer som först fått del av barnets uppgifter. För att ge åklagaren och förhørsledaren bakgrundsmaterial och göra dem bättre förberedda är det ofta lämpligt att höra den/dessa innan förhör med barnet äger rum.

För att kunna bedöma barnets trovärdighet eller särskilda uppgifter i berättelsen är det ofta viktigt att höra personer i barnets omgivning, förutom de ovan nämnda, t.ex. anhöriga, kamrater, grannar samt skol- och förskolepersonal. Förhören bör vara så utförliga att de blir ett bra underlag vid bedömningen. Förhör med personer under 15 år ska normalt videofilmas (jfr 36 kap. 4 § RB).

För att kontrollera barnets uppgifter kan det vara värdefullt att dokumentera brottsplatsen genom videofilmning eller fotografering. Om polis kallats till plats vid något tillfälle ska iakttagelser dokumenteras i ett PM.

Vidare kan annan bevisning i form av dagböcker, fotografier, videofilmer, datorer, tillhyggen, speciella föremål etc. vara av betydelse för utredningen. Beslut om husrannsakan bör därför som regel meddelas. Åklagaren ska i det sammanhanget särskilt observera reglerna i 27 kap. 2 § 1 st. 2 meningen RB om beslag av skriftligt meddelande och 27 kap. 3 § RB om beslag av brev, se avsnitt 5.7.2. Vad gäller kriminalteknisk undersökning av brottsplats och beslag, se vidare [Handbok – Kriminalteknik](#).

Journalhandlingar bör begäras in från socialtjänsten, BUP, barnkliniker m.m. om sådana finns, se även kapitel 7 om sekretess. Det kan finnas anledning att hämta in journalhandlingar som avser besök och andra kontakter som ligger förhållandevis långt tillbaka i tiden för att klarlägga om eventuella övergrepp har ägt rum under en längre tid. Vid inhämtande av bevisning gäller det att utredningsintresset ska vägas mot barnets intresse av skydd, omvårdnad och integritet.

5.6.2 Hedersproblematik

Hedersproblematik kan utgöra en komplikation i vissa ärenden både genom att gärningarna i sig kan ha ett hedersrelaterat motiv och genom att gärningarna kan vara begångna i en hedersrelaterad miljö. Det krävs särskilda hänsynstaganden under förundersökningen och särskilda riskbedömningar som skiljer sig från hanteringen av ärenden som inte är hedersrelaterade.

Åklagaren måste i inledningen av en utredning vara uppmärksam på om hedersmotiv kan ligga bakom gärningarna. Av de uppgifter som framkommer måste åklagaren, tillsammans med polisen, göra en bedömning av familjeförhållandena för att om möjligt identifiera att hedersmotiv kan föreligga (se vidare [Handbok angående Hedersrelaterat våld](#)).

5.6.3 Barn som vittnen

Frågor om möjligheten att höra och åberopa syskon eller andra barn som vittnen i ärenden är ofta förekommande. En särskild företrädare för barn kan inte, med nuvarande lagstiftning, förordnas för ett barn som är vittne för att ta ställning till om barnet får höras.

Den som är närstående till part har enligt 36 kap. 3 § RB rätt att avstå från att vittna. Detta gäller även barn. Äldre barn får anses själva kunna ta ställning till om de vill vittna. Ett barn kan, oavsett ålder, kallas till förhör under förundersökningen. Om barnet är under 15 år ställs kallelsen till barnets vårdnadshavare som därigenom också kommer att bli underrättad om att förhöret ska hållas. Vårdnadshavaren eller, om det finns två vårdnadshavare, vårdnadshavarna gemensamt avgör om ett barn under 15 år ska hörsamma en kallelse till förhör. Detta gäller även om vårdnadshavaren är misstänkt. En konsekvens av detta är att en av två vårdnadshavare kan förhindra ett förhör med barnet. Se vidare [RättsPM 2014:3](#) Barn som vittnen i brottmål.

Om ett barn ska höras som vittne under förundersökningen ska förhöret spelas in med hjälp av ljud- och bildupptagning. Har vårdnadshavarna gett sitt samtycke till att barnet hörs och där det är fråga om att 36 kap 3 § RB kan tillämpas, ska barnet tillfrågas om det vill vittna.

Om barnet är 15 år eller äldre ställs kallelsen till barnet som då själv kommer att bestämma om det ska hörsamma kallelsen och därmed medverka under förundersökningen. Ett barn som är 15 år eller äldre bestämmer självständigt om det ska använda sig av sin rätt enligt 36 kap. 3 § RB att avstå från att vittna när barnet är närstående till part i målet.

Oavsett om barnet kan komma att höras som vittne eller ej ska första patrull på plats dokumentera vad barn spontant berättar om det som hänt och klarlägga om barnet är målsägande eller vittne. Av 20 § FuK framgår att det i protokollet bland annat ska antecknas uppgifter om det funnits ett barn som har bevittnat brottet och i så fall var barnet har befunnit sig. Det är möjligt, i avsikt att klarlägga om barnet har utsatts för brott, att ställa frågorna; "vad heter du?" "vad har hänt", "har någon gjort dig illa", "kan jag hjälpa dig med något?" och dokumentera detta i en promemoria. Av "Åtgärdskort brott i nära relationer 2009", som ska finnas i samtliga polisbilar, framgår att polisen i avrapporteringspromemoria utförligt ska dokumentera om barn har bevittnat våld. Se vidare Handboken för handläggning av fridskränkingsbrotten.

Det är av stor vikt att det av förundersökningsprotokollet framgår huruvida barn varit vittne till våld mot närstående eftersom barnet kan ha rätt till brottsskadeersättning. Det ska dokumenteras i en promemoria och det ska framgå i förhören med målsäganden, misstänkt och eventuella vittnen om barn varit närvarande vid brottet. Att barn bevittnat våld kan också få betydelse för straffvärdet, se vidare i 6.2.1.

5.6.4 NCK:s kunskapsbank

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) i Uppsala ansvarar för en kunskapsbank på internet; www.nck.uu.se. Kunskapsbanken har ett brett innehåll med material på olika nivåer, från enkla ämnesguider till avhandlingar i fulltext. Här finns myndighetspublikationer, rapporter, informationsmaterial, forskningsöversikter, metodhandböcker och statistik m.m. I kunskapsbanken finns information att inhämta även vad gäller övergrepp mot barn och om exempelvis funktionshinder och neuropsykiatriska symptom.

5.7 Tvångsmedel

5.7.1 Hämtning till förhör och anhållande

Det föreligger ofta kollusionsfara och recidivfara i ärenden gällande brott mot barn. Detta gäller särskilt i början av förundersökningen. Personella och reella tvångsmedel ska därför regelmässigt övervägas.

För våldtäkt mot barn är straffminimum fängelse i två år, vilket innebär en presumtion för anhållande och häktning, 24 kap. 1 § 2 st. RB. Kollusionsfaran består oftast i risken att misstänkt påverkar målsäganden, men också andra förhörspersoner som kan finnas i kretsen kring misstänkt och målsäganden. Även en målsägande, som i ett inledningsskede uttryckt ovilja att lämna uppgifter om brottsmisstanken kan, i händelse av att den misstänkte med stöd av övrig bevisning frihetsberövas och därmed fräntas möjligheten att påverka brottsoffret, ändra inställning om sin medverkan. Kollusionsfara kan därför också anses föreligga i denna situation.

Bedömningen av recidivfaran görs vanligtvis med utgångspunkt i den misstänktes belastningsregister. När brottsmisstanken rör grov fridskränkning innebär redan brottsrubriceringen att det rör sig om upprepade brott, vilket tillsammans med att brotten riktas mot en närstående person kan innebära en ökad risk för återfall i brott mot samma målsäganden. Även när brottsmisstanken rör andra brottstyper, framförallt sexualbrott mot barn, behöver inte avslöjandet i sig innebära att risken för återfall minskat eller fallit bort. I ett inledningsskede kan också drogpåverkan eller en aggressiv sinnesstämning hos den misstänkte innebära risk för återfall till dess denne nyktrat till eller på annat sätt lugnat ned sig.

Användande av hämtning till förhör och/eller anhållande är ett viktigt medel för att hindra att den misstänkte undanröjer bevis eller påverkar målsägande och vittnen. Mot bakgrund av att kollusionsfaran är hög, särskilt i inledningsfasen av en förundersökning, är det angeläget att den misstänkte anhålls och i förlängningen också begärs häktad i den utsträckning som förutsättningar för detta finns. Att anhållande förekommer mindre frekvent i förundersökningar som rör brott mot barn kan till viss del bero på att anmälan inte görs i lika nära anslutning till brottet som vid vuxenärenden och att de inledande åtgärderna, såsom förhör med målsäganden, drar ut på tiden. En annan faktor som kan ha

betydelse i de ärenden där socialnämnden är anmälare är att den misstänkte, om han eller hon är vårdnadshavare för målsäganden, redan underrättats av socialnämnden om att det finns brottsmisstankar och att en polisanmälan kommer att göras.

Åklagaren bör, även om den misstänkte redan underrättats av socialnämnden om att anmälan gjorts, regelmässigt överväga att hämta misstänkt till förhör efter att förhör med barnet hållits.

5.7.2 Husrannsakan och beslag

Beslut om husrannsakan bör tas för eftersökande av tillhyggen, fotografier, datorer och andra föremål som ska tas i beslag om dessa skäligen kan antas ha betydelse för brottsutredningen. Enligt 27 kap. 1 § RB får föremål som kan antas ha betydelse för en utredning om brott eller vara avhänt någon genom brott tas i beslag. Exempelvis kan datorer och mobiltelefoner innehålla material av betydelse för utredningen. Ett husrannsakensbeslut är också nödvändigt för att kunna dokumentera brottsplatsen.

Skriftliga och elektroniska meddelanden t.ex. brev och sms mellan barnet och dess familjemedlemmar faller under bestämmelsen om förbud mot beslag av skriftligt meddelande mellan närstående i 27 kap. 2 § RB¹⁶.

Har målsäganden nåtts av brev och sms som innehåller uppgifter av intresse i utredningen kan barnet eller dess företrädare överlämna materialet till polisen. Genom att överlämna brevet och telefonen till polisen har målsäganden avstått från det skydd för förtroligheter som förbudet mot beslag ger. Åklagaren eller polisen kan därför i denna situation ta brevet och telefonen i beslag.

5.7.3 Kroppsbesiktning

Genom beslut om kroppsbesiktning får prov tas av t.ex. blod, urin, saliv, hår, sekret eller hud. Det är också tillåtet att ta alkoholutandningsprov om resultatet av ett sådant prov skulle ha betydelse för utredning om brottet.

5.8 Sakkunnig

5.8.1 Allmänt

För anlitaandet av sakkunnig i domstol finns regler i 40 kap. RB. Av 40 kap. 1 § RB följer att rätten kan inhämta yttrande av sakkunnig, om det för bedömningen av en viss fråga krävs särskild sakkunskap. Med särskild sakkunskap menas sådan kunskap som endast specialister eller experter har. Avsikten är att den sakkunnige ska bidra med kunskapshjälp och tolkningshjälp för domstolen. Det finns två typer av sakkunniga, domstolssakkunnig

¹⁶ Se vidare [Beslag – en handbok](#), del 1 avsnitt 4.

som anlitas av rätten enligt 40 kap. 1 § RB och partssakkunnig, som anlitas av part enligt 40 kap. 19 § RB.

För att domstolen ska få ett bra underlag för att värdera bevisningen i ett mål kan det ibland finnas skäl att förordna en sakkunnig, exempelvis för att få kunskap om ett barns eventuella handikapp, utveckling eller skador¹⁷.

I vissa ärenden kan förundersökningen behöva tillföras extern kunskap. från områden som barnpsykologi, barnpsykiatri eller annan expertis. Inför förhör med små barn kan åklagare och förhørsledare behöva inhämta kunskap. om barnets utvecklingsnivå, allmänna ordförståelse och minnesförmåga, både vad som gäller generellt för barn i aktuell ålder och det specifika barnet.

Om ett barns berättelse är av avgörande betydelse för utredningen – vilket ofta är fallet när det gäller målsägandens berättelse – bör, om det är av vikt med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt brottets beskaffenhet, någon som äger särskild sakkunskap. i barn- eller förhørspsykologi biträda vid förhöret, 19 § FuK. En sakkunnig kan tillföra viktig kunskap om barns utveckling eller eventuella funktionshinder som är viktig vid förståelsen och värderingen av barnets berättelse och eventuella symptom.

Ett barn med ett funktionshinder kan ha extra svårt att uttrycka sig och behöver kanske särskilt stöd för att klara ett förhör. Förhørsledaren kan behöva särskild handledning för att samtala med ett barn som har ett funktionshinder eller lider av någon sjukdom. Beträffande förundersökningar där målsäganden är ett mindre barn eller har något fysiskt eller psykiskt funktionshinder bör åklagaren alltid ta under övervägande att anlita expertis i utredningen för att i första hand vara ett stöd i anslutning till barnförhöret. I vissa fall kan det vara lämpligt att gå så långt att man låter den sakkunnige hålla hela eller delar av förhöret.

I ärenden angående spädbarnsmisshandel, där brottsoffret inte själv kan berätta och det misstänkta brottet oftast förövats utan vittnen, är sakkunnigbeviset avgörande för att fastställa tidpunkten för skadornas uppkomst och orsaken till dem.

Det finns rekommendationer för handläggning av misstänkt misshandel av späda barn i Regionalt vårdprogram – Vid misstanke om fysisk misshandel av späda barn¹⁸. Det ger vägledning vid allvarlig barnmisshandel, såsom shaken baby syndrome, d.v.s. skakvåld av små barn. Skakvåldet är den form av misshandel som löper störst risk att förbli oupptäckt och samtidigt medför de allvarligaste skadorna.

¹⁷ Ytterligare information angående sakkunnig finns att hitta bland annat i Bevisrätt A, Robert Nordh, 2009 (s. 90-100) Rättegång IV, Ekelöf/Boman, 2009, samt Sakkunnighetsbeviset, Edelstam, 1991.

¹⁸ Olof Flodmark m.fl., Stockholms läns landsting, ([Del I – Översikt](#), [Del II – Fördjupning](#)) 2008.

Efter Högsta domstolens dom (NJA 2014 s. 699) har det dock uppkommit många frågetecken angående hur ärenden gällande "skakvåld" (Abusive Head Trauma) ska hanteras. I Högsta domstolens dom uttalas att det vetenskapliga stödet för sättet att ställa den aktuella diagnosen numera är osäkert och att den övriga bevisningen i målet inte kan ligga till grund för några slutsatser om händelseförloppet. Högsta domstolen anser att för att det ska kunna vara ställt utom rimligt tvivel att vissa skador har orsakats på visst sätt endast utifrån förekomsten av skadorna, måste det krävas att slutsatsen vilar på en vetenskaplig ståndpunkt som det finns mycket starkt stöd för. Samtidigt måste andra tänkbara förklaringar till skadorna i praktiken vara uteslutna. Slutsatsen av Högsta domstolens dom är att det idag inte är tillräckligt med rättsintyg och sakkunnigutlåtande när det gäller den aktuella diagnosen utan det krävs även annan bevisning för att barnet utsatts för våld.

SBU, Statens beredning för medicinsk utvärdering, har startat ett projekt för att belysa vilket vetenskapligt underlag som finns såvitt avser träffsäkerheten vid de olika metoder som används för att ställa diagnosen skakvåld/Abusive Head Trauma. Utredningen beräknas vara klar under våren 2016.

5.8.2 Domstolssakkunnig

Åklagaren har enligt 23 kap. 14 § 2 s t RB möjlighet att begära att rätten utser domstolssakkunnig. Om åklagaren anser att det finns skäl att anlita en sakkunnig bör denne förordnas av domstolen. Åklagaren ska ange vilket förhållande som den sakkunnige ska yttra sig över. Åklagaren ska ange de frågeställningar som den sakkunnige bör yttra sig över. Åklagaren ska också begära att tingsrätten bestämmer tidpunkt för när utlåtandet ska vara färdigt med hänsyn till skyndsamhetskravet.

Det finns skäl för åklagare att i större utsträckning än som nu sker begära att domstolen utser en sakkunnig, exempelvis om barnet lider av en psykisk störning eller annat handikapp som kan påverka bedömningen av de uppgifter barnet lämnar eller om barnet är mycket ungt.

Om det är brådskande att en sakkunnig utses, exempelvis till ett barnförhör, kan det vara lämpligt att åklagaren själv tar kontakt med den offentlige försvararen i fråga om vem som kan vara lämplig för uppdraget som domstolssakkunnig, för en snabbare handläggning i domstol.

Högsta Domstolen, HD, har i NJA 1992 s. 446 uttalat sig bl.a. om anlitande av psykologisk expertis i sexualbrottsmål och angett att domstolarna bör i varje enskilt fall noga pröva om det verkligen finns behov av ett sakkunnig förordnade. Om barnet ska höras inför domstol saknas enligt HD i allmänhet anledning att förordna en sakkunnig. Det framgår vidare av domen att det är angeläget att det är domstolen och inte någon av parterna som utser den sakkunnige för att förebygga risk för partiskhet och att i de flesta fall torde vara tillräckligt att endast en sakkunnig utses.

Nedan ges några exempel på var sakkunniga kan sökas:

- Barnmedicin – de större sjukhusens akutmottagningar.
- Barns normala utveckling – barnpsykolog hos BUP som arbetar kliniskt med barn i olika åldrar.
- Barns språkutveckling – universitetens psykologiska institutioner och institut för språkutveckling.
- Barn med intellektuella svårigheter – habiliteringen inom respektive landsting eller kommun.
- Barn med ADHD/ADD – barnläkare och forskare inom området som ofta kan nås via universitetens psykologiska institutioner.
- Barns genitalier – barnläkare, gynekolog respektive rättsläkare.
- Barns sexualitet – BUP kliniker.
- Asperger respektive autism – Universitet som har forskare som särskilt studerat dessa områden och har specifik kunskap om funktionshindret. Socialstyrelsen har också gett ut en forskningsöversikt över ämnet. Boken "Att intervjua barn med intellektuella och neuropsykiatriska svårigheter" skriven av Cederborg, Gumpert och Larsson Abbad (2009).
- Religion – universitetens institutioner för religion, kulturanthropologi och/eller etnologi.
- Kultur- respektive familjemönster – universitetens institutioner för kulturanthropologi.

5.8.3 Partssakkunnig

Om åklagaren under förundersökningen inhämtar yttrande från eller håller förhör med en sakkunnig utan att gå via domstol blir denne partssakkunnig. Om det blir aktuellt att höra den sakkunnige i rättegången ska han eller hon höras som åklagarsidans sakkunniga vittne.

Innan en sakkunnig anlitas för ett förhör eller ett utlåtande är det viktigt att åklagaren och utredaren klart formulerat vad de vill ha svar på. Ett ordentligt underlag bör tillställas den sakkunnige som ska yttra sig. Den sakkunnige måste också upplysas om att ett skriftligt utlåtande kan komma att användas i förundersökningen samt att denne kan komma att kallas till en eventuell rättegång.

5.8.4 Särskilt om läkare som skrivit rättsintyg

När en läkare som utfärdat ett rättsintyg kallas till förhör i domstol uppkommer fråga om denne ska höras som vittne, partssakkunnig eller domstolsakkunnig. Eftersom funktionen med rättsintyget och därmed också förhöret med läkaren i domstol är att tillföra sakkunskap i rättegången är det

korrekta att läkaren betraktas som en sakkunnig. Om läkaren är åberopad av part och inte har erhållit något förordnande av rätten betraktas läkaren som partssakkunnig.

I fråga om partssakkunniga gäller samma regler som för vittnen, vilket bl.a. innebär att den sakkunnige avlägger vittnesed före förhöret. Eden omfattar då enbart läkarens iakttagelser. Rollen som sakkunnig fullgör läkaren genom sin tjänsteställning och sin kunskap, men den delen täcks inte av eden. I de fall läkaren har förordnats som sakkunnig av rätten betraktas läkaren som domstolssakkunnig. Som domstolssakkunnig ska läkaren avlägga sakkunniged före förhöret. Det händer att läkaren kallas som vittne men får frågor som är av tolkningskaraktär. Ibland brukar då hävdas att läkaren är ett sakkunnigt vittne, ett begrepp som inte finns omnämnt i författningarna. Med ett sakkunnigt vittne menar man i detta fall en läkare som p.g.a. sina medicinska kunskaper har kunnat göra speciella iakttagelser.

Det är viktigt att komma ihåg att man som sakkunnigt vittne behandlas som ett vittne i rätten och får avlägga vittnesed. Det är givet att det ibland är svårt att skilja mellan vittne och sakkunnig (beroende av vad som är huvudsyftet med förhöret). Som ledning kan ett uttalande av JO tjäna (JO 1982/83 s. 21 f.):

Skillnaden mellan ett vittne och en sakkunnig kan i huvudsak sägas vara följande. Ett vittne skall uttala sig om de iakttagelser han har gjort rörande en tilldragelse eller ett händelseförlopp. Däremot behöver ett vittne inte uttala sig om vilka slutsatser som man enligt hans mening kan dra av iakttagelserna. En sakkunnig ska uttala sig om erfarenhetssatser och avge omdömen, som förutsätter särskild erfarenhet eller utbildning. Det kan i vissa fall vara svårt att avgöra var gränsen går mellan bevismedlen vittne och sakkunnig. En sakkunnig ger ofta upplysningar även om faktiska iakttagelser som han har gjort på grund av sin särskilda sakkunskap. Å andra sidan skulle vissa vittnen inte ha kunnat göra sina iakttagelser, om de inte haft särskild fackkunskap. Man brukar i det senare fallet tala om sakkunniga vittnen. Sådana vittnen skall i alla avseenden behandlas som vanliga vittnen.

JO:s uppfattning i ovan nämnda uttalande var dock att rättsläkare inte borde höras som vittnen utan som sakkunniga och avlägga sakkunniged enligt 40 kap. 9 § RB.

5.9 Misstänkt och försvaret

5.9.1 Offentlig försvarare

Enligt 21 kap. 3 § RB får den misstänkte biträdas av en försvarare vid sin talans förberedande och utförande. I vissa fall ska en offentlig försvarare förordnas för den misstänkte, bl.a. om den misstänkte är i behov av en försvarare med hänsyn till utredningen om brottet. Sådant behov får normalt sett anses föreligga när det är fråga om en förundersökning rörande övergrepp mot barn. Enligt 23 kap. 5 § RB åligger det förundersökningsledaren att anmäla detta till tingsrätten. Det är först då en person är skäligen misstänkt för ett brott som

en offentlig försvarare får förordnas för honom eller henne. En person som hörs upplysningssvis är inte anklagad för brott och har därför inte rätt till en försvarare. I åklagarens framställning om att offentlig försvarare förordnas kan den misstänktes namn sekretessbeläggas med stöd av 18 kap. 1 § och 35 kap. 1 § OSL.

5.9.2 Rätten till en rättvis rättegång

När ett barn är målsägande uppkommer särskilda frågor av rättslig karaktär som rör den misstänkte och dennes rättigheter. Av väsentlig betydelse i sammanhanget är artikel 6 i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I artikeln sägs bl.a. att var och en när det gäller anklagelse om brott ska vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång och att den anklagade ska ha rätt att förhöra eller låta förhöra de vittnen som åberopas mot honom.

I mål om ansvar för brott mot barn har det i svensk rätt godtagits att förhör med barn under förundersökningen läggs fram vid huvudförhandlingen genom uppspelning av videoband (jfr 35 kap. 14 § RB). För att undvika att kränka den misstänktes rättigheter enligt artikel 6 måste, innan åtal väcks, den misstänkte och/eller försvararen ges möjlighet att ta del av vad som kommit fram vid förhöret och få tillfälle att få sina frågor ställda vid ett förnyat förhör med målsäganden och eventuella vittnen som hörts genom inspelning. Att det första förhöret oftast hålls med barnet innan någon delgetts misstanke påverkar inte denna rättighet för den misstänkte och hans eller hennes försvar¹⁹.

Försvararen eller den misstänkte ska aldrig ges möjlighet att själva ställa frågor direkt till barnet. I stället ska försvararen via medhörning ges tillfälle att följa förhöret med målsäganden och i samband därmed framställa sina eventuella frågor genom förhørsledaren²⁰. Försvararen bör i förväg ha meddelat förhørsledaren de tilläggsfrågor som ska ställas och sedan innan tilläggsförhöret avslutas tillfrågas om det finns ytterligare frågor.

Förhørsledaren ska noga dokumentera, dels att den misstänkte och dennes försvarare beretts tillfälle att ställa kompletterande frågor, dels om de avstått från det och dels om de inte påkallat ytterligare förhör. För att detta ska framgå tydligt bör det antecknas som en anmärkning efter innehållsförteckningen i förundersökningsprotokollet eller som en särskild promemoria. För mer information kring artikel 6 Europakonventionen, se [RättsPM 2012:5](#) Artikel 6 i Europakonventionen – Rätten till en rättvis rättegång ur ett praktiskt åklagarperspektiv.

¹⁹ Se NJA 1991 s. 512, NJA 1992 s. 532 och NJA 1993 s. 616.

²⁰ Se NJA 1993 s. 616, särskilt den skiljaktiga meningen s. 639.

5.9.3 Förhör med misstänkt

Om skälig misstanke föreligger mot en viss person är utgångspunkten vid handläggningen att personen ska delges misstanken och höras. Även om åklagaren, vid sitt övervägande om den misstänkte ska höras, gör prognosen att det blir svårt att nå fram till ett tillräckligt underlag för åtal ska den misstänkte höras och ställas mot de uppgifter som kommit fram under utredningen. En grundläggande princip vid utredning av brott är att inte förutsätta utgången av ett förhör. Förutom möjligheten av att den misstänkte i förhöret erkänner brott, kan den misstänkte i förhöret lämna uppgifter som för utredningen framåt på annat sätt. Förhören ska planeras väl och vara ingående och ifrågasättande. Det är viktigt att den misstänkte hörs mot uppgifter från målsäganden och vittnen. För delgivning av misstanke är det lämpligt att använda en preliminär gärningsbeskrivning.

Även om misstankegraden inte når upp till skälig misstanke kan en utpekad person höras upplysningsvis. Inför förhöret ska förhørsledaren uppmärksammas på att om skälig misstanke skulle uppstå under förhöret ska detta avbrytas och kontakt tas med förundersökningsledaren för bedömning av misstankegraden samt för vidare direktiv. Det är viktigt att den misstänkte i denna situation informeras om rätten till försvarare. Om förhöret därefter återupptas ska den misstänkte formellt delges misstanke och höras som misstänkt.

Vad gäller förhör med misstänkt är ordentlig dokumentation av vad som sagts under förundersökningen viktig. Ibland går tid åt att vid huvudförhandlingen utreda vad en tilltalad sagt under förundersökningen, i vilket tillstånd denne varit i under förhöret och även betydelsen av vad som har sagts. Dokumentationen kan bestå av ljudinspelning eller en videoinspelning av förhöret/förhören med denne i sin helhet. Genom att under rättegången spela upp förhørssekvenser och visa det sammanhang som det uttalats under kan invändningar angående detta lättare bemötas och oklarheter redas ut.

6 Avslutande av förundersökningen och åtal

6.1 Förundersökningens avslutande och partsinsyn

Den misstänkte och dennes försvarare har med stöd av 23 kap. 18 § RB rätt till partsinsyn i utredningen. Innan åtal beslutas har de en rätt att ta del av vad som framkommit under förundersökningen. Slutdelgivningen sker som regel genom att en kopia av utkastet till förundersökningsprotokoll överlämnas till försvararen. Därutöver omfattar slutdelgivningen också en rätt att ta del av sidomaterialet i utredningen. I detta ingår både inspelade förhör som kan komma att ingå i processmaterialet genom att spelas upp under huvudförhandlingen och den s.k. slasken. Det är lämpligt att den misstänkte och hans försvarare erbjuds att gå igenom sidomaterialet hos polisen. En anteckning om detta bör göras i protokollet. Se vidare [RättsPM 2008:4](#) Den misstänktes rätt till insyn under en brottsutredning.

Sedan åtal har beslutats har den misstänkte och hans försvarare en ovillkorlig rätt att få en kopia av förundersökningsprotokollet. I frågan om den misstänkte och hans försvarare också har rätt att få kopia av övrigt processmaterial i form av de inspelade förhören är rättsläget oklart. Rättegångsbalken saknar bestämmelser som tillåter inskränkningar i en parts rätt att förfoga över material i ett mål eller ärende. Det innebär att ett utlämnande av material inte får ske med förbehåll av den typ som finns i OSL. Om en skiva med t.ex. förhör med målsäganden ska utlämnas på begäran av den misstänkte eller försvararen, kan ett utlämnande inte förenas med förbehåll om att banden inte får lämnas vidare, att banden inte får visas för annan än den tilltalade eller dennes försvarare eller att banden senare ska återlämnas²¹. En lösning är att låta den misstänkte och försvararen ta del av inspelade förhör på polisstationen för att ha kontroll över att förhören inte sprids. Det innebär att den misstänkte och hans försvarare i syfte att förbereda rättegång i tingsrätt eller hovrätt kan behöva ges möjlighet att få se de videoinspelade förhören vid ytterligare tillfälle, utöver det i samband med slutdelgivning.

När videoinspelade förhör med målsäganden åberopas hanteras frågan om inspelningen ska ges in till domstolen på olika sätt i domstolarna. På vissa håll lämnar åklagaren in inspelade förhör till domstolen, på andra håll tar åklagaren med de inspelade förhören till förhandlingen. Det förekommer också att domstolar med ljud- och bildupptagning spelar in de av åklagaren medtagna förhören.

²¹ Se NJA 2002 s. 433.

I de fall åtal väcks och det blir aktuellt att höra ett barn i domstol bör åklagaren – även då lämpligen tillsammans med den särskilde företrädaren för barn eller målsägandebiträdet och eventuellt förhørsledaren – sammanträffa med barnet före huvudförhandlingen.

För det fall förundersökningen inte leder fram till åtal är det viktigt att barnet får en förklaring som det förstår till varför så inte blev fallet. När det gäller de mindre barnen kan det dock vara svårt eller t.o.m. omöjligt att lämna en sådan förklaring.

Vid beslut om att lägga ned förundersökningen eller att inte väcka åtal bör därför åklagaren eftersträva att muntligen underrätta barnet, med undantag för de minsta barnen, och barnets vårdnadshavare om skälen för beslutet. Det är lämpligt att detta görs tillsammans med barnets särskilde företrädare eller målsägandebiträde och förhørsledaren. Efter överenskommelse med förhørsledaren bör denne, i åklagarens ställe, kunna lämna underrättelsen.

När det förordnats särskild företrädare för barn, målsägandebiträde och offentlig försvarare ska tingsrätten underrättas om att förundersökningen lagts ned för att domstolen ska entlediga de biträden som förordnats. Åklagaren måste som regel i en särskild skrivelse begära den särskilde företrädaren entledigad. Samma gäller för återkallelse av ett förordnande för den andre vårdnadshavaren att ensam företräda barnet, se 9 § och 10 § lagen om särskild företrädare. Detta handläggs som ett ärende, skiljt från brottmålet.

En återkoppling till polis, såväl ingripande som utredande, är av betydelse för att höja utredningskvaliteten och därmed också för lagföringsandelen och hållbara domslut.

6.2 Beslut i åtalsfrågan

6.2.1 Rubriceringsfrågor

Vad gäller misshandel ska samtliga omständigheter beaktas i samband med bedömningen av brottets svårighetsgrad. Även ringa våld kan bedömas som misshandel av normalgraden om det riktar sig mot ett mindre barn, särskilt om den utförts av en närstående person, på en plats där barnet har rätt att känna sig tryggt, såsom bostaden.

Vid upprepade brott mot barn bör övervägas om åtal kan väckas för grov fridskränkning enligt 4 kap. 4 a § BrB. Grov fridskränkning består av flera var och en för sig straffbelagda gärningar enligt 3 kap., 4 kap. eller 6 kap. BrB. Det är viktigt att tänka på respektive brotts preskriptionstid. Mer information angående grov fridskränkning kan hämtas i [Handboken Handläggning av fridskränkningensbrotten](#).

För ytterligare information vad gäller rubriceringar av sexualbrott mot barn:

- [RättsPM 2010:4](#) Sammanställning av rättspraxis i sexualbrottsmål.
- [RättsPM 2006:5](#) Våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn. Två HD-domar i mars 2006.
- [RättsPM 2006:11](#) Våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn? - HD-dom i april 2006.

6.2.2 Medhjälp

Den som har vårdnaden om ett barn har ansvar för barnets personliga förhållanden och ska bl.a. tillgodose barnets behov av omvårdnad och trygghet samt skydda barnet mot kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling, 6 kap. 1 § och 2 § FB. Därför bör åklagaren överväga möjligheten att väcka åtal för medhjälp i de fall en vårdnadshavare underlåtit att ingripa till skydd för ett barn som misshandlats eller utsatts för sexuella övergrepp²².

6.2.3 Försvårande omständigheter

I de fall där den misstänkte är en, till barnet, närstående person bör den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB särskilt åberopas i gärningsbeskrivningen om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till den misstänkte. Det finns i och för sig inget som hindrar att domstolen vid straffmätningen beaktar en försvårande omständighet, även om åklagaren inte åberopat den i stämningsansökan. Det är dock av värde för den tilltalade och hans eller hennes försvar om åklagaren redan i stämningsansökan anger om det finns en omständighet som är att anse som försvårande och gör det tydligare för domstolen. Om någon annan straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § BrB föreligger bör även denna anges och åberopas i stämningsansökan.

6.2.4 Stämningsansökan

Stämningsansökan vid åtal för sexuella övergrepp kan i vissa delar sekretessbeläggas (jfr 35 kap. 12 § OSL). Gärningsbeskrivningen utformas då på ett sådant sätt att den icke sekretessbelagda delen innehåller samtliga rekvisit och den misstänktes namn. Den fullständiga gärningsbeskrivningen, om sådan krävs, intas i en sekretesskyddad bilaga till stämningsansökan. I ytterligare en annan bilaga tas målsägandens och, i förekommande fall, vittnens namn och personuppgifter in. Även om gärningsbeskrivningen inte omfattas av sekretess bör som regel målsägandens identitet sekretessbeläggas.

Bevisuppgiften utformas på motsvarande sätt. Det är viktigt att alla uppgifter som kan leda till att målsägandens namn avslöjas genom bevisuppgiften

²² Se bl.a. Hovrätten för Nedre Norrland, avd 1, dom den 26 maj 2003 i mål nr B 372-03.

redovisas i den sekretessbelagda delen. Detta kan göras t.ex. genom att målsäganden och vittnen redovisas med en bokstav i bevisuppgiften, såväl i den offentliga delen som den sekretessbelagda delen av stämningsansökan, och att fullständiga identitetsuppgifter redovisas i en särskild handling.

6.2.5 Bevisvärdering och straffmätning

HD har i flera avgöranden²³ behandlat frågor om bevisvärdering i sexualbrottsmål. I NJA 1992 s. 446 gjordes följande vägledande uttalande vilken upprepats i senare avgöranden.

I mål om sexualbrott grundar sig ansvars påståendena ofta i allt väsentligt på målsägandens uppgifter. Detta hindrar inte att bevisningen ändå kan finnas tillräcklig för en fällande dom. En huvuduppgift för domstolen blir att bedöma trovärdigheten av målsägandens uppgifter i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet. Det förtjänar understrykas att det inte kan bli tal om att efterge de beviskrav som allmänt anses böra gälla i brottmål. Det är exempelvis inte tillräckligt att målsägandens uppgifter framstår som mer tillförlitliga än den tilltalades. För en fällande dom i ett mål om sexualbrott förutsätts - liksom i brottmål i övrigt - att domstolen genom den samlade utredningen i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.

Av HD:s avgöranden från 2009 och 2010²⁴ angående bevisvärdering framgår att en trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt kommit fram i målet – t.ex. om målsägandens beteende efter händelsen – vara tillräcklig för fällande dom. Ett rimligt krav är att målsägandens berättelse, till den del det är praktiskt möjligt, blivit kontrollerad under förundersökningen. HD redogör i 2010 års fall för kriterier som ska beaktas vid bedömningen av målsägandens berättelse:

Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.

Sexualbrott och andra brott mot barn är brott med särskilda bevisvårigheter. I [RättsPM 2007:13](#) Bevisvärdering sexualbrottsmål kartläggs domstolarnas bevisvärdering i mål om sexualbrott, hur åklagarnas gärningsbeskrivning har behandlats och i vilken utsträckning åtalet har ogillats. Det kartläggs också vilken bevisning som krävts för att bifalla åtalet, respektive vilken bevisning som inte har ansetts tillräcklig då åtalet ogillats. Syftet med aktuellt PM är att

²³ Bland annat NJA 1991 s. 83, 1992 s. 446 och 1993 s. 68.

²⁴ NJA 2009 s. 447 I och II och NJA 2010 s. 671.

förbättra kvaliteten på förundersökningar angående sexualbrott för att härigenom bidra till en ökad lagföring och till hållbara domslut.

Ofta går det lång tid innan sexualbrott mot barn uppdagas. Enligt 29 kap. 5 § 1 st. 7 p. BrB ska rätten vid straffbestämningen, utöver brottets straffvärde, beakta om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks. Den förflutna tiden ska alltså ses i förhållande till brottets art och det görs skillnad mellan olika brottsarter. Sexuella övergrepp mot barn skiljer sig från annan brottslighet genom att de i regel inte anmäls omedelbart utan uppdagas senare. Barn som varit utsatta för sexuella övergrepp förmår av olika skäl ofta inte berätta om vad det har varit utsatt för förrän det blivit äldre och kan berätta vad det har varit med om. Även om ett sexualbrott ligger långt tillbaka i tiden ska inte det påverka påföljden om det varit en normal utredningstid²⁵.

Angående bevisvärdering och straffmätning finns även följande PM:

- [RättsPM 2005:5](#) Ny sexualbrottslagstiftning den 1 april 2005.
- [RättsPM 2005:6](#) Den nya sexualbrottslagstiftningen - en första praxisöversikt.
- [RättsPM 2006:20](#) Sexuella övergrepp mot barn, straffmätning vid flerfaldig brottslighet - en HD-dom i juli 2006.
- [RättsPM 2010:4](#) Sammanställning av rättspraxis i sexualbrottsmål.

²⁵ Se NJA 2001 s. 894, NJA 2003 s. 313, RH 1994:76 och RH 2002:70.

7 Några särskilda sekretessfrågor

7.1.1 Sekretessbelagda uppgifter

Sekretess inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten hindrar inte att uppgift som angår misstanke om brott enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, som begåtts mot någon som inte fyllt 18 år lämnas till åklagare eller polis, se 10 kap. 21 § OSL. Om andra myndigheter begär att få ta del av uppgifter från förundersökningen ska prövning ske jämlikt 10 kap. 27 § OSL.

7.1.2 Eftergivande av sekretess och vårdnadshavarens roll

Enligt 12 kap. 1 § och 2 § § OSL gäller sekretess till skydd för enskild som huvudregel inte i förhållande till den enskilde själv och sekretessen kan helt eller delvis efterges av den enskilde. Detta innebär att uppgifter alltid kan lämnas mellan myndigheter efter samtycke av den enskilde.

När sekretessen gäller till skydd för en underårig är frågan vem som förfogar över sekretessen. När det gäller mindre barn tillkommer befogenheten att disponera över sekretesskyddet vårdnadshavaren. Vårdnadshavaren ska dock, i takt med barnets stigande ålder och utveckling, ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Någon fast åldersgräns finns inte för denna bedömning, eftersom barn mognar och utvecklas olika. Har den underårige nått en sådan ålder, mognad och utveckling i övrigt att han eller hon själv kan ta ställning till sekretessfrågan, ska i princip samtycke lämnas av både vårdnadshavaren och barnet. När barnet kommit upp i tonåren får det emellertid anses ha ett visst skydd för sin integritet i förhållande till sina vårdnadshavare. Detta innebär att barnets eget samtycke många gånger kan vara tillräckligt. Huvudregeln är att vårdnadshavaren ska ha insyn i sekretesskyddat material för att kunna fullgöra sina skyldigheter enligt FB. Det finns dock vissa situationer där uppgifter om barnet kan undanhållas vårdnadshavaren.

Enligt 12 kap. 3 § OSL gäller sekretess till skydd för en underårig också i förhållande till vårdnadshavaren, om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgifterna röjs för vårdnadshavaren, oavsett barnets ålder. En sekretessprövning måste därför alltid göras innan en sekretessbelagd uppgift om den underårige lämnas till en vårdnadshavare.

7.1.3 Stängda dörrar

Möjlighet att hålla huvudförhandling inom stängda dörrar finns bl.a. i mål om ansvar för sexualbrott, 5 kap. 1 § 2 st. RB och 35 kap. 12 § OSL, vid förhör i domstol med någon som är under 15 år eller lider av en psykisk störning, 5 kap. 1 § 3 st. RB, samt då den tilltalade är under 21 år, 27 § 2 st. LUL.

När förhandling ägt rum inom stängda dörrar bör åklagaren uppmärksamma domstolen på att besluta i domen att sekretessen ska bestå. Meddelas inte ett sådant beslut upphör sekretessen för uppgifter i målet, vilket innebär bl.a. att det saknas förutsättningar för en förhandling inom stängda dörrar i hovrätten (jfr 5 kap. 1 § RB samt 35 kap. 12 § och 43 kap. 8 § och 9 § OSL).

8 Checklista över de viktigaste åtgärderna

- Förundersökning ska, om det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal förövats, i ärenden där åklagare ska vara förundersökningsledare (se 5.1.2) omedelbart inledas/övertas av åklagare (utanför ordinarie kontorstid av jouråklagare) som förundersökningsledare.
- Förundersökningen rörande brott innefattande sexuell handling mot någon under 18 år ska alltid ledas av åklagare, även i s.k. spaningsärenden där någon misstänkt person inte finns.
- När det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal förövats mot ett barn ska, då det är påkallat, samverka mellan socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin samt hälso- och sjukvård ske kring barnet. Som ett led i samverkan bör samråd hållas inför eller i direkt anslutning till polisanmälan.
- Ärendena bör speciallottas på ett begränsat antal åklagare. Dessa åklagare bör vara specialiserade och ha genomgått kursen Övergrepp mot barn.
- Tidsfristen enligt 2 a § FUK ska registreras i Cåbra och åklagaren ska ta ställning till om skäligen misstanke föreligger mot en utpekad person. Om det inte finns någon skäligen misstänkt inledningsvis ska åklagaren fortlöpande ta ställning till om skäligen misstanke uppstått, registrera detta samt meddela polisen om detta.
- Förundersökningen ska handläggas skyndsamt. Handläggningstiden i barnärenden ska inte överstiga lagstadgade tre månader.
- Förundersökningen ska bedrivas aktivt. Det åligger åklagaren att tillsammans med förhørsledaren noggrant planera förundersökningen med särskild tonvikt på förhören. Inledningsvis kan generella direktiv användas.
- Frågan om att begära förordnande av särskild företrädare för barn eller målsägandebiträde ska alltid övervägas tidigt, i princip i samband med att förundersökning inleds. Särskild företrädare bör regelmässigt begäras interimistiskt då det annars kan vara till men för utredningen.

- Förhör med barnet bör hållas inom två veckor från anmälningstillfället. Videoinspelning av förhöret ska ske om barnet är under 15 år eller av olika skäl inte kan förväntas medverka vid rättegången. Även vad gäller äldre barn är det lämpligt att dokumentera förhöret genom video.
- Åklagaren bör alltid närvara (via medhörning) vid förhör med barn. Även den särskilda företrädaren/målsägandebiträdet, företrädare för socialtjänsten och för barnmedicin eller barnpsykiatri bör närvara genom medhörning, för samordning av de parallella utredningarna och för att tillgodose barnperspektivet. Barnet har rätt till full information om förhörssituationen och vilka som finns i medhörningsrummet.
- Efter förhöret bör åklagaren regelmässigt överväga hämtning till förhör av misstänkt. Såväl personella som reella tvångsmedel bör övervägas.
- Läkareundersökning för dokumentation av skador – kan vara aktuellt såväl beträffande misstänkt som målsägande. Rättsintyg bör regelmässigt inhämtas.
- Dokumentation av brottsplatsen, beslag.
- Möjligheten att anlita barnpsykologisk, barnpsykiatrisk eller annan expertis under förundersökningen, bl.a. som stöd till förhørsledaren, bör uppmärksammas. Särskilt i fall där barnet är yngre eller där barnet har något fysiskt eller psykiskt funktionshinder. En sakkunnig bör förordnas av domstol.
- Förordnande av offentlig förvarare – se 21 kap. 3 a § RB.
- Misstänkt och försvararen ska beredas tillfälle att, dels ta del tidigare inspelade förhöret med barnet, dels ta ställning till om ytterligare frågor finns att ställa till barnet. Om så är fallet ska försvaret ges tillfälle att medverka vid ett förhör med barnet genom medhörning och ställa frågor genom förhørsledaren. Försvaret bör lämna förhørsledaren de kompletterande frågorna innan förhöret.
- Finns en skäligen misstänkt person ska denne delges misstanke och höras. Förundersökningen ska inte läggas ned utan att denne är hörd.

- Vid åtal bör gärningarna preciseras så långt som möjligt (det är dock fullt möjligt att väcka åtal även om inte varje enskild gärning kan individualiseras eller preciseras). Tänk på konkurrensregler, preskriptionsregler, straffskärpningsregler och sekretessfrågor.
- Om det blir aktuellt att höra barnet vid huvudförhandlingen bör åklagaren träffa barnet med särskilda företrädare/målsägandebiträdet innan förhandlingen.
- Åklagaren bör eftersträva att ett beslut om att lägga ned förundersökningen eller att inte väcka åtal meddelas målsäganden personligen, med undantag för de yngsta barnen. Efter överenskommelse med förhørsledaren bör denne i åklagarens ställe kunna lämna underrättelsen.
- Om förundersökningen läggs ned ska tingsrätten underrättas för entledigande av särskilda företrädare, målsägandebiträde och/eller offentlig försvarare.
- Återkoppling till polisen är av betydelse för en fortlöpande höjning av utredningskvaliteten och därmed också för lagföringsandelen och hållbara domslut.

Bilaga 1

Intressanta överrättsavgöranden – Våldsbrott

Det finns endast ett begränsat antal vägledande avgöranden angående uppsåtlig våldsutövning mot barn.

- NJA 2004 s. 437 – Fråga om straffmätning i mål om grov fridskränkning. Föräldrar som under längre tid hotat och misshandlat sin tonåriga dotter.
- NJA 2003 s. 537 – Fråga om vårdnadshavare genom åga av barn, en 10-årig pojke, gjort sig skyldig till misshandel av normalgraden eller ringa brott. Även fråga om påföljd.
- NJA 2003 s. 174 – En man har befunnits skyldig till grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, avseende en 3-årig styvson. Fråga om straffmätning. – Även fråga om barnets moder gjort sig skyldig till vållande till annans död genom att underlåta att se till att det misshandlade barnet kom under vård.
- NJA 2000 s. 612 – Fråga om straffmätning vid grov misshandel mot en 4-årig flicka.
- NJA 1992 s. 85 – Misshandel av ett litet, skyddslöst barn, som tilldelats ett stort antal slag mot huvudet och kroppen, har bedömts som grov. Även fråga om vållande till annans död varit att bedöma som grovt brott.
- RH 2004:76 – Makar, som båda vid upprepade tillfällen i den gemensamma bostaden misshandlat fyra minderåriga barn, har inte ansetts ha handlat tillsammans och i samförstånd och inte dömts i medgärningsmannaskap för den aktuella brottsligheten. Makarna har dock, var för sig, dömts för grov fridskränkning gentemot vart och ett av barnen.
- RH 2000:100 – A har vid två skilda tillfällen tillrättavisat sin 3-årige son, vid det första tillfället genom att ta ett grepp på nacken och vid det andra tillfället genom att utdela ett slag mot halsen, båda gångerna med smärta och rodnad som följd. Brottet har bedömts som ringa misshandel och påföljden har bestämts till böter.
- RH 1994:118 – En styvfar tilldelade sin 7-årige styvson ett slag med öppen hand över näsan med smärta och blodvite som följd. Brottet har bedömts som misshandel av normalgraden och påföljden bestämts till fängelse en månad.
- RH 1993:101 – Påföljden för grov misshandel av ett spädbarn – som erhållit bl.a. revbensbrott, kompressionsfraktur på en ryggkota, skallfrakturer samt brott på lårben och skenben – har bestämts till fängelse sex år.

Bilaga 2

Överrättsavgöranden – sexualbrott

När det gäller sexuella övergrepp mot barn finns ett stort antal vägledande avgöranden från Högsta domstolen och hovrätterna, ytterligare exempel finns i [RättsPM 2010:4](#).

- NJA 2010 s. 671 – Fråga om bevisvärdering i mål om våldtäkt mot barn och grovt sexuellt utnyttjande av underårig.
- NJA 2009 s. 447 I och II – Fråga om bevisvärdering i mål om våldtäkt.
- NJA 2008 s. 1096 I och II – Fråga om en gärning ska bedömas som våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn. Även fråga om en gärning bedömd som sexuellt utnyttjande av barn är att anse som grovt brott.
- NJA 2007 s. 201 – Fråga om tillämpningen av den s.k. tonårsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken.
- NJA 2006 s. 212 – Skyddstillsyn med föreskrift om kontraktsvård har ansetts inte komma i fråga som påföljd för sexuellt utnyttjande av underårig och barnpornografibrott, när straffvärdet för brotten motsvarat fängelse ett år sex månader och behandlingsplanen inte varit tillräckligt ingripande.
- NJA 2006 s. 510 – straffmätning vid upprepade fall av våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn.
- NJA 2006 s. 221 - Praktikant på förskola hade genomfört en sexuell handling med en 4-årig pojke. Fråga om rubricering, våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn, och påföljd.
- NJA 2006 s. 79 (I) – Målsäganden, som var 13 år 10 månader, och gärningsmannen, 25 år, hade haft samlag med varandra. Fråga om rubricering, våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn, och påföljd.
- NJA 2006 s. 79 (II) - Målsäganden som var 14 år 10 månader och gärningsmannen 24 år hade haft samlag med varandra. Målsäganden var trött och berusad. Fråga om rubricering; våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn, samt påföljd och skadestånd.
- NJA 2003 s. 313 – Fråga om påföljden för en 18-åring som gjort sig skyldig till sexuellt utnyttjande av underårig.
- NJA 2001 s. 894 – Fråga om påföljd för sexuellt umgänge med barn, när den tid som förflutit mellan brotten och lagföringen är omkring 10 år och gärningsmannen var under 18 år.

- NJA 1996 s. 461 – Fråga om det varit sexuellt umgänge trots att direkt kroppslig beröring mellan den enes könsorgan och den andras kropp inte förekommit. Målsäganden var under 18 år.
 - NJA 1994 s 268 – Fråga om bevisvärdet av uppgifter från en 2 år och 8 månader gammal flicka i mål om grov våldtäkt samt om utformningen av gärningsbeskrivningen.
 - NJA 1993 s. 616 – Fråga om beviskrav och bevisvärdering i mål där målsägandena var två 10-åriga flickor, samt gränsdragning dels mellan våldtäkt och grov våldtäkt, dels mellan sexuellt ofredande och sexuellt umgänge med barn.
 - NJA 1993 s. 310 – Fråga om sexuellt övergrepp mot 8-årig flicka skulle bedömas som våldtäktsbrott.
 - NJA 1993 s. 68 – Fråga om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott (grov våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande av underårig) där målsäganden, en 14-årig flicka, p.g.a. psykiska besvär inte hörts i rätten. Bevisningen har i huvudsak utgjorts av målsägandens videoinspelade berättelse vid polisförhör.
 - NJA 1992 s. 585 – Fråga om sexuellt utnyttjande av underårig eller sexuellt ofredande mot en flicka på 1 ½ år.
 - NJA 1992 s. 446 – Fråga om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott riktade mot en flicka i 13-15 årsåldern samt om anlitanade av psykologisk expertis som hjälpmedel vid bedömningen av trovärdigheten hos målsägande- och vittnesutsagor. Dessutom fråga om gränsdragningen mellan våldtäkt och grov våldtäkt.
 - NJA 1991 s. 228 – Fråga om gärning mot 8-årig pojke skulle bedömas som sexuellt umgänge med barn eller sexuellt ofredande.
 - NJA 1986 s. 821 – I mål angående sexuellt utnyttjande av underårig, en 5-årig dotter, förnekade den tilltalade mannen den påstådda gärningen. Flickan hade berättat om ett övergrepp, dels spontant för modern, dels för en barnpsykolog som i behandlingssyfte hade samtal med flickan. Som bevisning till styrkande av den åtalade gärningen åberopades vid huvudförhandling i målet bandupptagning av samtalen med barnpsykologen samt utsagor av bl.a. henne och modern. Fråga om flickans berättelse kunde, med hänsyn till sitt innehåll och till de omständigheter under vilka den tillkommit, utgöra tillräckligt bevis för fällande dom.
- I RH 2006:105 - RH 2006:136 finns ett flertal summariska referat av hovrättsavgöranden angående våldtäkt mot barn och sexuellt ofredande m.m.
- RH 2008:40 – Fråga om påföljd vid sexuellt ofredande.

- RH 2008:79 – Fråga om påföljd och kränkingsersättning vid köp av sexuell handling av barn.
- RH 2007:89 – Fråga om påföljd för bl.a. grov våldtäkt mot barn för gärningsman under 18 år.
- RH 2006:32 – Angående våldtäkt mot barn.
- RH 2002:70 – Äldre man begick under flera års tid på 1980-talet ett stort antal våldtäkter mot en flicka när hon var mellan 7 och 13 år gammal. Fråga om preskription, straffmätning och skadestånd.
- RH 1999:142 – Påföljden för sexuellt utnyttjande av underårig, en 14-årig flicka, har med hänsyn till omständigheterna vid gärningen ansetts kunna bestämmas till en icke frihetsberövande påföljd.
- RH 1998:68 – Fråga om straffmätning vid sexuellt utnyttjande av underårig, en 17-årig dotter, då gärningsmannen vid tidigare tillfällen har dömts för sådana brott mot samma målsägande.
- RH 1997:52 – Fråga om bevisvärdering i mål om sexuellt umgänge med barn, två flickor 8-9 år gamla.
- RH 1994:76 – straffmätning i mål om grovt sexuellt utnyttjande av underårig, en 9-årig dotter. Den tid som förflutit mellan brotten och lagföringen, omkring sju år, har inte ansetts vara en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid. Även fråga om skadestånd.
- RH 1994:43 – Fråga om sexuella övergrepp mot barn var att bedöma som våldtäkt. Även fråga om straffmätning.
- RH 1993:118 – I mål om ansvar för sexualbrott uppkom fråga om bevisvärdet av videoinspelade polisförhör med underårig målsägande. Förhörstekniken har bedömts så suggestiv att lämnade svar inte kunnat läggas till grund för en fällande dom.

Bilaga 3

Lagtext rörande sexualbrott – tidigare lydelse och gällande lydelse

När det gäller sexuella övergrepp kan det – med hänsyn till brottens karaktär och preskriptionsreglernas utformning – bli aktuellt att bedriva förundersökning beträffande gärningar som ligger, som längst, mer än 30 år tillbaka i tiden. Som extremexempel kan nämnas en våldtäkt begången mot ett nyfött barn i januari 1980. Den gärningen preskriberas först i januari 2013. Tidigare lydelse och nu gällande lydelse av 6 kap. brottsbalken återges därför samlat i det följande. Sist återges också några påföljds- och preskriptionsregler i 26 kap. och 35 kap. brottsbalken, vilka ändrat lydelse. I bilaga 4 finns en lathund för uträkning av preskription.

6 kap. 1 § i dess lydelse 1965-01-01—1984-06-30

Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller genom hot som innebär trängande fara, dömes för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för våldförande till fängelse i högst fyra år. (Lagar 1962:700 och 1964:163)

6 kap. 1 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild råhet. (Lag 1984:399)

6 kap. 1 § i dess lydelse 1992-07-01—1998-06-30

Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 1992:147)

6 kap. 1 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

Den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämförelses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 1998:393)

6 kap. 1 § i dess lydelse 2005-04-01—2013-06-30

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetenlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 2005:90)

6 kap. 1 § i dess lydelse 2013-07-01—alltjämt

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2013:365).

6 kap. 2 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst fyra år. (Lag 1984:399)

6 kap. 2 § i dess lydelse 1992-07-01—2005-03-31

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år. (Lag 1992:147)

6 kap. 2 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som, i annat fall än som avses i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § andra stycket med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit

sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 2005:90)

6 kap. 3 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att grovt missbruka hans eller hennes beroendeställning eller genom att otillbörligt utnyttja att han eller hon befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är psykiskt sjuk eller psykiskt utvecklingsstörd, döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst fyra år. (Lag 1984:399)

6 kap. 3 § i dess lydelse 1992-07-01—1994-12-31

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroendeställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år. (Lag 1992:147)

6 kap. 3 § i dess lydelse 1995-01-01—1998-06-30

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroendeställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med annan genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. (Lag 1994:1499)

6 kap. 3 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

Den som förmår någon annan till sexuellt umgänge genom att allvarligt missbruka hans eller hennes beroendeställning döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som har sexuellt umgänge med någon annan genom att otillbörligt utnyttja att denna person befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller lider av en psykisk störning.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet annars är att anse som grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. (Lag 1998:393)

6 kap. 3 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen döms för sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet. (Lag 2005:90)

6 kap. 4 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år.

Om den som har begått gärningen har handlat särskilt hänsynslöst mot den underårige eller om brottet i annat fall är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år. (Lag 1984:399)

6 kap. 4 § i dess lydelse 1992-07-01—1994-12-31

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underårige eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år. (Lag 1992:147)

6 kap. 4 § i dess lydelse 1995-01-01—1998-06-30

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år. Detsamma skall gälla om någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuellt umgänge med barn under femton år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underårige eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år. (Lag 1994:1499)

6 kap. 4 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är avkomling till eller står under fostran av honom eller henne eller för vars vård eller tillsyn han eller hon har att svara på grund av en myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år. Detsamma skall gälla om någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har sexuellt umgänge med barn under femton år.

Om den som har begått gärningen visat särskild hänsynslöshet mot den underåriga eller om brottet på grund av dennes låga ålder eller annars är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år. (Lag 1998:393)

6 kap. 4 § i dess lydelse 2005-04-01—2013-06-30

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen skall svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 2005:90)

6 kap. 4 § i dess lydelse 2013-07-01—alltjämt

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2013:365).

6 kap. 5 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Har någon, i annat fall än som avses i 4 §, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som har samlag med sitt helsyskon, döms för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. (Lag 1984:399)

6 kap. 5 § i dess lydelse 1992-07-01—1994-12-31

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt umgänge med barn under femton år, döms för sexuellt umgänge med barn till fängelse i högst fyra år. (Lag 1992:147)

6 kap. 5 § upphörde att gälla 1995-01-01

(Lag 1994:1499)

6 kap. 5 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i högst fyra år. (Lag 2005:90)

6 kap. 6 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt umgänge med barn under femton år, döms för sexuellt umgänge med barn till fängelse i högst fyra år. (Lag 1984:399)

6 kap. 6 § i dess lydelse 1992-07-01—2005-03-31

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. (Lag 1992:147)

6 kap. 6 § i dess lydelse 2005-04-01—2013-06-30

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller med ett barn som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt

deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Lag 2005:90)

6 kap. 6 § i dess lydelse 2013-07-01—alltjämt

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller med ett barn som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för grovt sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen är närstående till barnet eller i övrigt utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om brottet med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet. Lag (2013:365).

6 kap. 7 § i dess lydelse 1984-07-01—1993-06-30

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan. (Lag 1984:399)

6 kap. 7 § i dess lydelse 1993-07-01—1994-12-31

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan. (Lag 1993:207)

6 kap. 7 § i dess lydelse 1995-01-01—2005-03-31

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

För sexuellt ofredande döms även den person som genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som har fyllt femton men inte arton år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan. (Lag 1994:1499)

6 kap. 7 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för samlag med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. (Lag 2005:90)

6 kap. 8 § i dess lydelse 1984-07-01—1998-06-30

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Får den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket. (Lag 1984:399)

6 kap. 8 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket. (Lag 1998:393)

6 kap. 8 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som främjar eller utnyttjar att ett barn under femton år utför eller medverkar i sexuell posering, döms för utnyttjande av barn för sexuell posering till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som begår en sådan gärning mot ett barn som fyllt femton men inte arton år, om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Är brottet grovt, döms för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande av om brottet

är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet. (Lag 2005:90)

6 kap. 9 § i dess lydelse 1984-07-01—2005-03-31

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan. (Lag 1984:399)

6 kap. 9 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling, döms för köp av sexuell handling av barn till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. (Lag 2005:90)

6 kap. 10 § i dess lydelse 1984-07-01—2005-03-31

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader. (Lag 1984:399)

6 kap. 10 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. (Lag 2005:90)

6 kap. 11 § i dess lydelse 1984-07-01—1998-06-30

Ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andre ej uppnått sådan ålder. (Lag 1984:399)

6 kap. 11 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andra personen inte uppnått sådan ålder. (Lag 1998:393)

6 kap. 11 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. (Lag 2005:90)

6 kap. 12 § i dess lydelse 1984-07-01—1992-06-30

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuell umgänge med barn, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri. (Lag 1984:399)

6 kap. 12 § i dess lydelse 1992-07-01—1994-12-31

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuell umgänge med barn, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri. (1992:147)

6 kap. 12 § i dess lydelse 1995-01-01—1998-06-30

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri. (Lag 1994:1499)

6 kap. 12 § i dess lydelse 1998-07-01—2005-03-31

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, grovt sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott. (Lag 1998:393)

6 kap. 12 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt koppleri till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan. (Lag 2005:90)

6 kap. 13 § i dess lydelse 1984-07-01—1994-12-31

Är vid sexuellt umgänge med barn eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. (Lag 1984:399)

6 kap. 13 § i dess lydelse 1995-01-01—2005-03-31

Är vid sexuellt utnyttjande av underårig enligt 4 § första stycket andra meningen eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. (Lag 1994:1499)

6 kap. 13 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte insåg men hade skäligen anledning att anta att den andra personen inte uppnått den åldern. (Lag 2005:90)

6 kap. 14 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

Den som har begått en gärning enligt 5 § eller 6 § första stycket mot ett barn under femton år eller enligt 8 § första stycket eller 10 § första stycket, skall inte dömas till ansvar om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt. (Lag 2005:90)

6 kap. 15 § i dess lydelse 2005-04-01—alltjämt

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp

av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott. (Lag 2005:90)

26 kap. 2 § i dess lydelse 1965-01-01—1983-06-30

Fängelse må användas såsom gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa å något av brotten.

Fängelse på viss tid må sättas över det svåraste av de högsta straff som kunna följa å brotten men må ej överskrida detta med mer än två år eller överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra, därvid bötesstraff anses svara mot det fängelse som skulle följa vid böternas förvandling.

Ej må det svåraste av de lägsta straffen underskridas. (Lagar 1962:700 och 1964:163)

26 kap. 2 § i dess lydelse 1983-07-01—1988-12-31

Fängelse får användas såsom gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten.

Fängelse på viss tid får sättas över det svåraste av de högsta straff som kan följa på brotten men får inte överskrida detta med mer än två år eller överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra. Bötesstraff skall därvid anses svara mot fängelse fjorton dagar.

Ej må det svåraste av de lägsta straffen underskridas. (Lag 1983:351)

26 kap. 2 § i dess lydelse 1989-01-01—alltjämt

Fängelse får användas såsom gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten.

Fängelse på viss tid får sättas över det svåraste av det högsta straff som kan följa på brotten men får inte överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra. Det får inte heller överskrida det svåraste straffet med mer än

1. ett år, om det svåraste straffet är kortare än fängelse i fyra år,
2. två år, om det svåraste straffet är fängelse i fyra år eller längre men inte uppgår till fängelse i åtta år,
3. fyra år, om det svåraste straffet är fängelse i åtta år eller längre.

Vid tillämpningen av andra stycket skall bötesstraff anses motsvara fängelse fjorton dagar.

Det svåraste av de lägsta straffen får inte underskridas. (Lag 1988:942)

35 kap. 4 § i dess lydelse 1976-01-01—1994-12-31

De i 1 § bestämda tiderna skola räknas från den dag brottet begicks. Förutsättes för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Andra stycket utelämnat här. (Lag 1975:667)

35 kap. 4 § i dess lydelse 1995-01-01—2005-03-31

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1-4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år. (Lag 1994:1499)

Tredje stycket utelämnat här.

Övergångsbestämmelse

Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att ådöma påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

35 kap. 4 § i dess lydelse 2005-04-01—2010-06-30

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma skall gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. (Lag 2005:90)

Tredje stycket utelämnat här.

Övergångsbestämmelse

Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

35 kap. 4 § i dess lydelse 2010-07-01—2013-06-30

De i 1 § bestämda tiderna ska räknas från den dag brottet begicks. Om det förutsätts att en viss verkan av handlingen ska ha inträtt innan en påföljd får dömas ut, ska tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i följande bestämmelser ska de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år:

1. 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket eller försök till sådana brott,

2. 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år,

3. 16 kap. 10 a § första stycket och femte stycket eller försök till sådana brott, om brottet avser skildring av barn i pornografisk bild och en tillämpning av första stycket inte leder till att möjligheten att döma ut påföljd bortfaller senare,

4. 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor eller försök till sådant brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. (Lag 2010:399)

Tredje stycket utelämnat här.

Övergångsbestämmelse

Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

35 kap. 4 § i dess lydelse 2013-07-01—2013-12-17

De i 1 § bestämda tiderna ska räknas från den dag brottet begicks. Om det förutsätts att en viss verkan av handlingen ska ha inträtt innan en påföljd får dömas ut, ska tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i följande bestämmelser ska de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år:

1. 6 kap. 4–6 och 8 §§ eller försök till sådana brott,

2. 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år,

3. 16 kap. 10 a § första och femte styckena eller försök till sådana brott, om brottet avser skildring av barn i pornografisk bild och en tillämpning av första stycket inte leder till att möjligheten att döma ut påföljd bortfaller senare,

4. 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor eller försök till sådant brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. (Lag 2013:365)

Tredje stycket utelämnat här.

Övergångsbestämmelse

Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket i sin nya lydelse tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

35 kap. 4 § i dess lydelse 2013-12-18—alltjämt

De i 1 § bestämda tiderna ska räknas från den dag brottet begicks. Om det förutsätts att en viss verkan av handlingen ska ha inträtt innan en påföljd får dömas ut, ska tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i följande bestämmelser ska de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år:

1. 6 kap. 4–6, 8 och 9 §§ eller försök till sådana brott,
2. 6 kap. 1–3, 10 och 12 §§ eller försök till brott enligt 6 kap. 1–3 och 12 §§, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år,
3. 16 kap. 10 a § första och femte styckena eller försök till sådana brott, om brottet avser skildring av barn i pornografisk bild och en tillämpning av första stycket inte leder till att möjligheten att döma ut påföljd bortfaller senare,
4. 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor eller försök till sådant brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. (Lag 2013:856)

Tredje stycket utelämnat här.

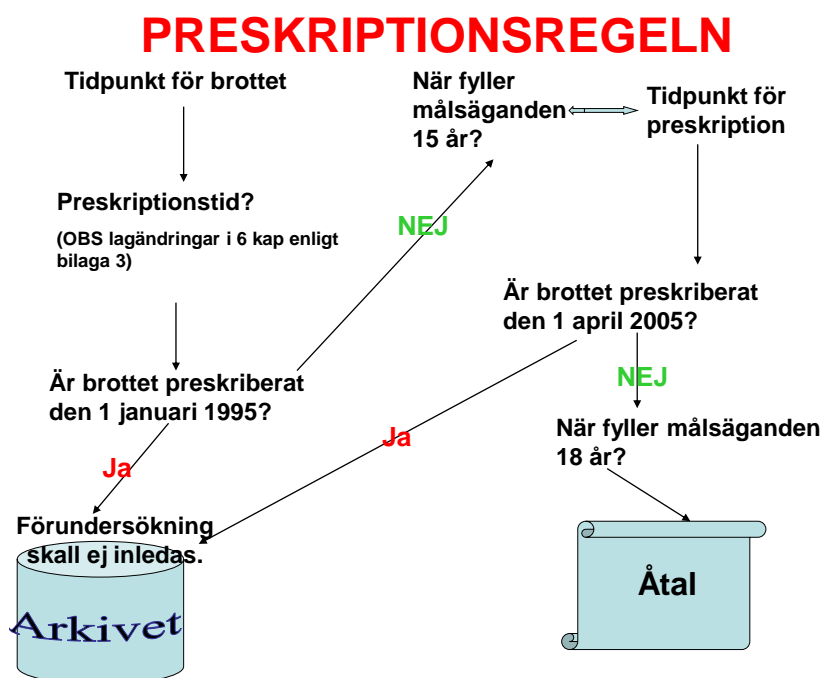
Övergångsbestämmelse

Bestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket i sin nya lydelse tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet, om inte möjligheten att döma till påföljd har bortfallit dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

Bilaga 4

Lathund för beräkning av preskriptionstid vid sexualbrott

Sexualbrottslagstiftning och bestämmelsen i 35 kap. 4 § brottsbalken har sedan början av 80-talet undergått en serie förändringar som påverkar preskriptionstiderna. Det är nödvändigt att ha en för brottstidpunkten aktuell lagtext tillgänglig när man rubricerar gärningen och börjar räkna på preskriptionen.

Kortfattat består preskriptionsregeln av följande steg för att räkna ut utgångspunkten för när preskription börjar löpa:

Brotten måste delas upp i brott begångna före och efter den 1 januari 1995.

För brott begångna **efter den 1 januari 1995** är stegen två:

a/ Var brottet preskriberat den 1 april 2005?

b/ När fyller målsäganden 18 år?

För brott begångna **före den 1 januari 1995** blir det följande steg för att nå fram till svaret på frågan om preskription inträtt:

a/ Var brottet preskriberat den 1 januari 1995?

b/ När fyller målsäganden 15 år?

c/ Var brottet preskriberat den 1 april 2005?

d/ När fyller målsäganden 18 år?

Sedan den 18 december 2013 omfattas också köp av sexuell handling av barn och sexuellt ofredande mot person under 18 år av den särskilda preskriptionsregeln. Samma metod tillämpas här.

a/ Var brottet preskriberat den 18 december 2013?

b/ När fyller målsäganden 18 år?

Bilaga 5

Tips på litteratur om förhör med barn

Det finns en hel del litteratur som på ett bra sätt belyser problematiken kring att höra barn och vad man som vuxen bör tänka på i och i samband med förhörssituationen. Bland annat kan hänvisas till följande litteratur som ger både allmänna och mer specifika rekommendationer när det gäller förhör med barn.

- Barnombudsmannen, Samtala med barn och unga. Barnombudsmannen informerar BI2004:03.
- Bring, Thomas, m.fl., Förhör. Norstedts Juridik 2 uppl. 2004.
- Cederborg, Ann-Christin, Barnintervjuer Vägledning vid utredningsarbete. Liber 2000.
- Cederborg, Ann-Christin, Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare. Stiftelsen Allmänna Barnhuset Skriftserie 2005:1.
- Christianson, Sven-Åke, m.fl., Avancerad förhørs- och intervjumethodik. Natur och Kultur 1998 (särskilt s. 113-145).
- Christianson, Sven-Åke, Traumatiska minnen. Natur och Kultur 1994, 3:e utgåvan 2002 (särskilt s. 96-143).
- Granhag, Pär Anders, Vittnespsykologi. studentlitteratur 2001 (särskilt s. 117-139).
- Sutorius, Helena, m.fl., Bevisprövning vid sexualbrott. Norstedts Juridik 2003 (särskilt s. 233-240).